

Estafettegezin

Een onderzoek naar de ontwikkeling en uitvoering van de methode Estafettegezin volgens de principes van de Wet maatschappelijk ondersteuning

Monica Hanekamp Msc
Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

ESTAFETTEGEZIN

Een onderzoek naar de ontwikkeling en uitvoering van de methode Estafettegezin volgens de principes van de Wet maatschappelijk ondersteuning

Monica Hanekamp Msc

Met medewerking van Drs. Marjon Molenaar- van der Dussen en Dirmia van der Welle (Agathos)

December 2014

Estafettegezin

Een onderzoek naar de ontwikkeling en uitvoering van de methode Estafettegezin volgens de principes van de Wet maatschappelijk ondersteuning

Uitgevoerd door het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken i.s.m. Agathos (Lelie Zorggroep)

Monica Hanekamp MSc (CvSv)

Met medewerking van Drs. Marjon Molenaar- van der Dussen en Dirmia van der Welle (Agathos)

December 2014

Omslagontwerp en layout: Joukje Faber- Zijlstra

Afbeelding omslag: Agathos

Wmo-werkplaats Zwolle

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Viaa Gereformeerde Hogeschool

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s).

Woord vooraf

Voor u ligt het rapport van één van de eerste projecten die we als Centrum voor Samenlevingsvraagstukken uitvoerden onder de mooie titel 'Wmo-werkplaats Zwolle'. We zijn er trots op dat we door het Ministerie van VWS vanaf 2014 aangewezen zijn als Wmo-werkplaats. Een erkenning voor onze manier van werken. Een manier van werken waarvan dit rapport met recht een schoolvoorbeeld is. Alle elementen die we belangrijk vinden als 'werkplaats' zitten erin. In de eerste plaats de nauwe samenwerking met het werkveld – dit rapport is zelfs geschreven samen met een professional van Agathos. In de tweede plaats betrokkenheid van studenten en docenten: belangrijke basis van dit project is een afstudeeronderzoek, uitgevoerd door studenten SPH en MWD en begeleid door een docent SPH. In de derde plaats de directe praktische toepassing van de onderzochte methodiek: de methodiek werd direct in de praktijk toegepast en werkendeweg verder ontwikkeld. Tenslotte het sterke innovatieve karakter van de geïmplementeerde methodiek, waarmee zowel onze werkveldpartner als onze docenten en studenten zich ontwikkelen tot professionals 'nieuwe stijl', zoals past bij de transities in het sociale domein.

Spannend in dit project was de verhouding tussen professionals en niet-professionals rond cliënten. 'Estafettegezinnen' betekent een heel mooie vorm van de inzet van ervaringsdeskundigheid, het aanspreken van eigen kracht en echt cliëntgericht werken, met professionals die meer 'zorgen dat' dan 'zorgen voor'. En dat met mooie resultaten.

Veel dank aan Jan Willem Roseboom van de Family Factory, die ons als werkplaats in contact bracht met Agathos en ons op het spoor zette van deze veelbelovende manier van werken. Ook dank aan de medewerkers van Agathos die het aandurfdën mee te doen in deze toch spannende manier van werken. Tenslotte uiteraard veel dank aan de deelnemende gezinnen, want zij hebben van het project een succes gemaakt met hun soms verrassende oplossingen voor elkaar. Onze wens is dat jullie estafettestokje doorgegeven mag worden aan andere gezinnen, zodat ook zij ermee geholpen worden!

Marja Jager-Vreugdenhil
Zwolle, december 2014

Inhoud

WOORD VOORAF.....	3
SAMENVATTING	7
SUMMARY	9
HOOFDSTUK 1 AANLEIDING TOT PILOT ESTAFETTEGEZIN	11
1.1 AANLEIDING TOT VERANDERING.....	11
1.2 PILOT ESTAFETTEGEZIN	12
1.3 LEESWIJZER	13
HOOFDSTUK 2 METHODIEKONTWIKKELING	15
2.1 SOCIAAL LEREN.....	15
2.2 GESITUEERD LEREN	15
2.3 HECHTINGSTHEORIE	15
2.4 SOCIAAL KAPITAAL-THEORIE	16
2.5 KEUZE EN CONTROLE	16
2.6 METHODIEKWERKWIJZE	16
HOOFDSTUK 3 ONDERZOEK NAAR DE BEVINDINGEN UIT DE PRAKTIJK	19
3.1 VRAAGSTELLING	19
3.2 THEORETISCHE VERANTWOORDING	19
3.2.1 <i>Wederkerigheid</i>	20
3.2.2 <i>Ervaringsdeskundigheid</i>	20
3.2.3 <i>Leer-theorieën</i>	21
3.2.4 <i>Mogelijk risico's</i>	21
3.3 ONDERZOEKSOPZET	21
HOOFDSTUK 4 ONDERZOEKSRESULTATEN	23
4.1 MOTIVERENDE KENMERKEN VAN ESTAFETTEGEZIN	23
4.1.1 <i>Herkenbaarheid</i>	23
4.1.2 <i>Wederkerigheid</i>	24
4.1.3 <i>Leren</i>	24
4.1.4 <i>Zelf doelen opstellen</i>	25
4.1.5 <i>Ervaringsdeskundige in hulpverleningstraject</i>	25
4.2 ERVAREN KNELPUNTEN VAN ESTAFETTEGEZIN.....	26
4.2.1 <i>(Over)belasting</i>	26
4.2.2 <i>Structuur van de bijeenkomsten</i>	26
4.2.3 <i>Privacy</i>	27

4.3	VERBETERPUNTEN AANGEREIKT DOOR GEZINNEN EN PROFESSIONALS	27
HOOFDSTUK 5	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	29
5.1	CONCLUSIES	29
5.1.1	<i>Positieve elementen</i>	29
5.1.2	<i>Negatieve elementen</i>	30
5.2	AANBEVELINGEN	30
5.2.1	<i>Zorgvuldigheid in matching</i>	30
5.2.2	<i>Balans in deelname</i>	31
5.2.3	<i>Methodiekbeschrijving</i>	31
5.2.4	<i>Samenhang met individuele traject</i>	32
5.3	VERVOLGTRAJECT	32
BIBLIOGRAFIE		35
BIJLAGEN		41
BIJLAGE 1	PILOTBESCHRIJVING ESTAFETTEGEZIN	41
BIJLAGE 2	DIEPTE-INTERVIEWSCHEMA VOLWASSENEN	43
BIJLAGE 3	INTERVIEWSCHEMA FOCUSGROEP	45

Samenvatting

De huidige transitie in de zorg is de directe aanleiding geweest voor Agathos¹ en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (CvSv) om een nieuwe methode te ontwikkelen die aansluit bij het uitgangspunt van de participatiesamenleving. De kern van de veranderingen in de zorg is dat burgers eerst zelf op zoek moeten gaan naar hun eigen krachten en verantwoordelijkheden, alvorens zij in aanmerking komen voor zorg- en/of hulpverlening (Brink, 2013).

Naast deze externe noodzaak tot verandering, merkten medewerkers van Agathos op dat ze gebruik konden maken van ervaringen van cliënten. Vaak zagen zij in gezinnen bepaalde problematiek en situaties terug komen. Juist de gezinnen die uit die problematische situaties waren gekomen, zouden andere gezinnen met hun ervaring kunnen ondersteunen. Dit contact zou naast professionele hulp kunnen bestaan en een meerwaarde hebben, veronderstelden Agathos en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. Uit sociologisch onderzoek blijkt dat mensen liever met mensen omgaan die hetzelfde zijn als zij en dat interpersoonlijke relaties floreren wanneer ze zijn gebaseerd op wederkerigheid (Lin *et al.* 1985, Flap 1999, McPherson *et al.* 2001, Volker *et al.* 2007, Linders 2010). Om een collectieve verantwoordelijkheid te creëren die de overheid van burgers vraagt, is die wederkerigheid een belangrijk principe (Veen, 2011).

De nieuwe methodiek estafettegezin, waarbij het gezin met ervaring (het estafettegezin) 'het stokje doorgeeft' aan een gezin dat nog aan de start van een hulpverleningsproces staat (het startgezin), is gestoeld op de principes van ervaringsdeskundigheid en wederkerigheid. Theoretische noties zoals de sociale leertheorie (Rigter, 2005) en de hechtingstheorie (Bowlby, 1969) liggen hieraan ten grondslag. Werkzame mechanismen uit de Australische methodiek Family by Family zijn overgenomen in de methodiek Estafettegezin.

In februari 2014 hebben acht gezinnen (vier koppels) in een pilot, waarin voor het eerst met de methodiek Estafettegezin gewerkt werd, deelgenomen. De gezinnen zijn aan elkaar gekoppeld op basis van vergelijkbare problematiek en/of vergelijkbare doelen. Zij hadden gedurende een afgesproken termijn tien ontmoetingen met elkaar, waarin zij aan zelf opgestelde doelen konden werken. Vier Social Work studenten van hogeschool Viaa hebben onderzoek gedaan naar de bevindingen van de methodiek in de pilot. Zij hebben de deelnemende gezinnen hiervoor geïnterviewd en voor de professionals een focusgroep georganiseerd.

Het onderzoek is met name gericht op werkzame elementen in de methodiek. De werkzame elementen blijken: Herkenbaarheid; wederkerigheid; eigen regie; een nieuwe manier van leren en de combinatie met professionele hulp.

Er zijn ook risico's in de werkwijze van de methodiek zoals deze nu is opgezet. Zo bleken alle gezinnen een bepaalde mate van belasting te voelen door deelname. Door sommigen werd het zelfs als overbelasting ervaren. Daarnaast werd zowel de structuur als de inhoud van de contactmomenten door de gezinnen als onduidelijk ervaren. Begeleidende professionals bleken hierin onvoldoende duidelijkheid te kunnen bieden.

Op grond van de conclusies zijn ten slotte aanbevelingen gedaan om: Op een zorgvuldige wijze de match tussen gezinnen tot stand te brengen; balans in deelname te garanderen; een methodiekbeschrijving in de vorm van een werkboek te ontwikkelen; meer samenhang met het individuele traject van gezinnen te integreren in de methodiek.

¹ Agathos is een christelijke thuiszorgorganisatie. Zij biedt onder andere intensieve ambulante hulp aan kinderen, jongeren en volwassenen.

Summary

The current transition in Western welfare states to a more frugal welfare state presuppose that citizens take care of themselves and each other rather than rely on the state and health care professionals. In the Netherlands this transition started with a law called the Social Support Act (Wmo). This transition and the implementation of the new law have been a direct motivation for Agathos² and the Centre for Societal Issues (Viaa) to develop a new method which connects to the assumptions of the Social Support Act. A method in which vulnerable people or clients who are getting support from Agathos, befriend with other vulnerable people who were also getting support from Agathos. Agathos noticed that clients can support each other. Agathos assumed that families who were going through the same problematic situations can support each other. Agathos and the Centre of Societal Issues hypothesized that this kind of help offers added value in addition to professional help. Sociological research has shown that people prefer to interact with people in similar circumstances and that inter personal relations flourish when they are based on reciprocity (Lin *et al.* 1985, Flap 1999, McPherson *et al.* 2001, Volker *et al.* 2007, Linders 2010). Agathos presumes that families which have experienced the same problems, can have equivalent and reciprocal contact, because of these sociological principles.

The new method Estafettegezin, in which the experiencing family (estafettegezin) transfers her experience to the family which is at the start of the proces (startgezin), is based on the principles of expertise and reciprocity. Some of the theories underlying the method are '*social learning theory (Rigter, 2005)*' and the '*attachment theory (Bowlby, 1969)*'. Active mechanism from the Australian method Family by Family are adopted in the method Estafettegezin.

In February 2014 the pilot started with eight families (four couples). Families coping with the same kind of problems were linked to each other. During an, between the families, agreed period of time, they met ten times to work on the goals set.

Four Social Work students from hogeschool Viaa researched the findings of the pilot. They interviewed the families and organised a focus group with professionals. The main focus of the research was to find the working elements in the method. These are: recognizability; reciprocity; personal choices; a new way of learning and the active support of social professionals.

There are some risks in the way the method is set. All families seemed to experience pressure while participating in the pilot. For some families the pressure was too much and they felt overwhelmed. Besides that, the structure and content of the family meetings were perceived as unclear. Accompanying professionals were found to provide little clarity regarding the procedure.

On the basis of the findings recommendations were made to develop the used method, namely: Be careful in making a match between two families; guarantee balance in participation; develop a method description in a reader; integrate connection with the individual care program in the method.

² Agathos is a home care organization. It provides intensive outpatient care to children, adolescents and adults.

Hoofdstuk 1 Aanleiding tot pilot Estafettegezin

‘Estafettegezin’ is de naam van de methodiek die is ontwikkeld als reactie op de volop in ontwikkeling zijnde transitie in de (jeugd)zorg. Het werken volgens deze methodiek moet een beroep doen op de eigen kracht van burgers, op het inzetten van eigen ervaringen en daarmee bijdragen aan het versterken van de civil society: De betrokkenheid van de burger bij de samenleving moet worden bevorderd.

In dit hoofdstuk wordt het proces van ontwikkeling van de methodiek door Agathos en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van hogeschool Viaa en de uitvoering hiervan kort geïntroduceerd.

Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer bij dit rapport.

1.1 Aanleiding tot verandering

*Kostbaar is de wijsheid die door ervaring wordt verkregen
(R. Ascham)*

Vanuit deze gedachte is binnen Agathos de methodiek Estafettegezin ontwikkeld. Medewerkers van Agathos merkten dat er in de hulpverlening aan gezinnen met opvoedproblemen en/of psychosociale problemen, behoefte was aan inzet van ervaringsdeskundigen. Zij gaven aan dat ze regelmatig in gezinnen komen met bepaalde problematiek, die herkenbaar is vanuit een andere cliëntsituatie en waarin uitwisseling tussen de gezinnen waardevol zou kunnen zijn. Professionals zouden deze gezinnen graag met elkaar in contact brengen, zodat men kan leren van elkaars ervaringen, en ook om hoop te bieden dat de situatie wel degelijk kan verbeteren. Ze merkten op dat er behoefte was aan een rolmodel, zodat gezinnen door advies van andere gezinnen, de vertaalslag kunnen maken naar de eigen situatie.

Naast dit signaal vanuit de organisatie speelde ook de gehele transitie in de zorg een grote rol. Deze ontwikkelingen maakten het noodzakelijk om een kritische blik te werpen op de wijze van hulpverlening. De veranderingen zijn ingegeven vanuit een financiële noodzaak.

Zorg moet goedkoper en efficiënter geboden worden. Dit mondt uit in een veranderd gedachtegoed; van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. De gedachte hierachter is dat zorgbehoevenden eerst een beroep moeten doen op hun eigen kracht en eigen omgeving om, indien nodig, daarna pas hulp van professionals in te schakelen. Agathos zag mogelijkheden om ervaringsdeskundigheid zo in te zetten dat het in de praktijk invulling kon geven aan veelvuldig gebruikte termen als eigen kracht, het versterken van informele netwerken, het verbinden van burgers en participatie; termen die veelvuldig gebruikt worden wanneer er wordt gesproken over de decentralisatie van de (jeugd)zorg naar de gemeenten. Dit vereist een omschakeling in het denken en de werkwijze van zowel cliënt als professional.

Bovenstaande ontwikkeling hebben Agathos doen nadenken over hoe zij gezinnen met vergelijkbare problematiek kunnen verbinden en begeleiden, zodat zij van elkaars ervaringen kunnen leren en met ondersteuning hun doelen bereiken. Tevens wordt de civil society versterkt door het aangaan van deze verbindingen.

In bestaande initiatieven die gezinnen met elkaar verbinden wordt uitgegaan van een sterk gezin dat een zwak gezin ondersteunt. Agathos wil de principes van ervaringsdeskundigheid en wederkerigheid toepassen. Zij willen gezinnen aan elkaar koppelen die zich op belangrijke punten in elkaar herkennen. Om deze reden kiezen ze niet voor een sterk en zwak gezin, maar een start- en estafettegezin. Het estafettegezin is al iets verder in het hulpverleningstraject. Zij is in staat de eigen problematiek te overstijgen en het andere gezin te ondersteunen. Met deze matching worden drie doelen gediend: 1. Gebruik maken van kennis en ervaring. ‘Iets terug doen voor de maatschappij’; 2. Het startgezin vind herkenning; 3. De participatiesamenleving wordt versterkt. Voor het ontwikkelen van een methodiek zijn Agathos en hogeschool Viaa (Gereformeerde Hogeschool) een samenwerking aangegaan. Het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van hogeschool Viaa doet als Wmo-werkplaats

(praktijk)onderzoek naar nieuwe werkwijzen die voldoen aan de Wmo-principes in zorg- en welzijnsinstellingen.

De methodiek Estafettegezin is zo'n nieuwe werkwijze. Voor de methodiek is inspiratie gevonden in ervaringen van een project in Australië, dat werkte volgens de methodiek 'Family by Family'³. Dit betreft een succesvol gebleken programma dat is ontwikkeld door een Australisch Centrum voor sociale innovatie. Het doel van dit project is om het aantal gezinnen in crisis te verminderen. Werkzame elementen uit dit programma hebben een plek gekregen in de methodiek 'Estafettegezinnen'. In Family by Family worden zogenaamde zoekende gezinnen gekoppeld aan bijdragende gezinnen. Deze laatste groep bestaat uit gezinnen die vooruitkomen en bloeien ondanks dat ze in het verleden moeilijkheden hebben gehad en soms nog hebben. In de methodiek Estafettegezin wordt het ervaringsdeskundige gezin het 'estafettegezin' genoemd, en het gezin waaraan zij verbonden worden wordt het 'startgezin' genoemd. Het beeld is dat het estafettegezin door haar ervaringen het stokje door kan geven aan het gezin dat nog aan de start staat.

Agathos en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken hebben de methodiek van Family by Family nader onderzocht en vertaald naar een eigen, nieuwe methodiek, dat Estafettegezin is genoemd. Een aantal basisprincipes van Family by Family liggen ten grondslag aan de uitgangspunten van de pilot Estafettegezin: vergroten van zelfvertrouwen, vergroten van netwerk, vergroten van zelfinzicht en reflectief vermogen; wat naar verwachting een positieve invloed heeft op de ontwikkeling van de gezinsleden. In het volgende hoofdstuk wordt uitgebreider ingegaan om de theoretische noties en werkzame mechanismen.

1.2 Pilot Estafettegezin

Om te kunnen concluderen of het concept van Estafettegezin daadwerkelijk voorziet in de behoefte van cliënten en de verwachte bijdrage levert, is in februari 2014 een pilot gestart. Acht gezinnen waren bereid mee te doen, waardoor er vier koppels gemaakt konden worden. Deze gezinnen kwamen uit het cliëntenbestand van Agathos en waren al in

een hulpverleningstraject bij hen. Het startgezin stond aan het begin van het hulpverleningstraject en het estafettegezin was hierin al verder op weg en had bepaalde doelen gehaald.

De koppels zijn gemaakt naar inzicht van professionals. Omdat zij de gezinnen kenden konden matches gemaakt worden. Na een kennismaking konden de gezinnen aangeven of het klikte en of zij met elkaar verder wilden. Drie koppels zijn gemaakt op basis van vergelijkbare problematiek. Voor één koppel was dit niet mogelijk. Deze gezinnen hadden echter wel vergelijkbare doelen.

De richtlijn in de pilot was om tien ontmoetingen te hebben in een periode van tien weken. De projecten werden begeleid door drie professionals van Agathos. Zij waren niet aanwezig bij de ontmoetingen maar wel bereikbaar voor vragen en advies. Ook werden er twee evaluatiemomenten gepland, waarbij ze wel aanwezig waren.

Vergelijkbaarheid in problematiek stond centraal, omdat verwacht werd dat herkenning een belangrijke factor is.

De deelname aan de methodiek was op geheel vrijwillige basis. Er werd een aantal voorwaarden gesteld waaraan het estafettegezin moest voldoen. Deze voorwaarden zijn overgenomen van Family by Family:

- Het gezin heeft een open en niet-beoordelende houding.
- Het gezin is actief bezig met persoonlijke ontwikkeling: Zij is niet meer bezig met overleven, maar is aan het bloeien. Het gezin heeft meer ups dan downs.
- Het gezin is in staat de nieuwe manier te laten zien.
- Het gezin kan reflecteren op vroegere ervaringen.
- Het gezin heeft enige binding met sociale verbanden.

In deze pilot deden professionals van Agathos in de praktijk ervaring op met het begeleiden van gezinnen die elkaar coachen. Hiervoor is door Agathos en in samenwerking met de

³ www.tacsi.org

Wmo-werkplaats van hogeschool Viaa een methodiekbeschrijving opgesteld voor de hulpverleners.

Vier studenten van de opleiding Social Work van Hogeschool Viaa hebben onderzoek gedaan naar de beleving en bevindingen van deze acht gezinnen en professionals in de pilot. De studenten zijn begeleid door een docent en een onderzoeker van Hogeschool Viaa. Gedurende het onderzoek onderhielden de studenten nauw contact met Agathos. De bevindingen van het onderzoek bieden Agathos de richtlijnen in het verder ontwikkelen van de methodiek. Van het onderzoek door de studenten is een rapport verschenen met de titel 'Estafettegezin; een afstudeeronderzoek naar de betekenis die gezinnen en professionals geven aan de methode Estafettegezin'. De bevindingen van dat onderzoek worden in dit rapport weergegeven.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van de methode Estafettegezin. Hierin wordt beschreven welke theoretische noties ten grondslag liggen aan de methodiek.

Tevens wordt in dit hoofdstuk weergegeven hoe de pilot Estafettegezin is opgezet en wat de werkwijze is.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe het studentenonderzoek naar de bevindingen van de methodiek Estafettegezin is uitgevoerd. Allereerst wordt de centrale vraagstelling beschreven. Vervolgens volgt een theoretische verkenning van de concepten die centraal staan in het onderzoek. Aan de hand van de uitwerking van verschillende begrippen, wordt getracht voorlopige uitspraken te doen over te verwachten positieve en negatieve elementen van Estafettegezin. Deze verwachtingen worden onderbouwd vanuit onderzoeken die eerder zijn gedaan naar deze concepten. Ten slotte wordt er een beknopte weergave gegeven van de opzet en methoden van het onderzoek.

In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het onderzoek per deelvraag weergegeven. Uitspraken van de gezinnen en de professionals vormen hierin de leidraad.

Hoofdstuk 5 doet aan de hand van de resultaten van het onderzoek uitspraken over de conclusies die getrokken kunnen worden. In dit hoofdstuk worden ook aanbevelingen gedaan voor aanpassing en aanscherping van de methodiek, op basis van het uitgevoerde onderzoek en aanvullende gesprekken tussen onderzoekers van het CvSv met Agathos.

Hoofdstuk 2 Methodiekontwikkeling

In het vorige hoofdstuk is beschreven dat voor het ontwikkelen van de methodiek Estafettegezin, Agathos en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken de Australische methodiek Family by Family bestudeerd hebben. Zij hebben deze methodiek vertaald naar de nieuwe methodiek, die passend is binnen de werkwijze en visie van Agathos. Verschillende theoretische noties en mechanismen die gebruikt zijn in Family by Family zijn gebruikt voor de methodiek Estafettegezinnen. In dit hoofdstuk worden deze noties toegelicht. Daarbij is de vertaalslag gemaakt naar de methode Estafettegezin in Nederland en zijn keuzes gemaakt met betrekking tot de praktische uitvoering van de methodiek.

Het hoofdstuk eindigt met een weergave van hoe de pilot is opgezet.

2.1 Sociaal leren

De sociale leertheorie gaat ervan uit dat gedrag geleerd wordt door het zien van gedrag van (belangrijke) personen uit de omgeving. Een persoon kan gemotiveerd worden door het observeren van het gedrag en datgene wat het gedrag oplevert. Dit kan leiden tot het vertonen van soortgelijk gedrag (Slot & Spanjaard, 2012). Deze manier van leren wordt ook wel modelleren of observatieleren (Rigter, 2005) genoemd. Zowel de methodiek Family by Family als Estafettegezin integreert deze manier van leren in de werkwijze. Dit werkt door voorbeeldgedrag. Wanneer gezinnen bij elkaar komen en het startgezin ziet hoe het estafettegezin bepaalde situaties te lijf gaat, en dit positief uitwerkt, kan het startgezin met deze (praktische) vaardigheden thuis aan de slag gaan. Zo leren zij nieuwe manieren en gedragingen aan die de thuissituatie kunnen bevorderen.

2.2 Gesitueerd leren

Gesitueerd leren is gebaseerd op leren binnen een bepaalde context en cultuur (Brown & Duguid in Swart, 2013). Zij veronderstelt dat leren niet alleen het verwerven van kennis is, maar ook interactie met anderen omvat, om kennis uit te wisselen en samen te werken (Wenger, 1998). De context waarin men zich bevindt is hierbij van belang: gesitueerd leren verwacht een positievere manier van leren wanneer de persoon zich begeeft in een authentieke context (Bransford, Brown & Cocking, 2000). Estafettegezin zien het belang van deze manier van leren. In de methodiek is meegenomen dat de gezinnen bij elkaar thuis komen. Er wordt verwacht dat gezinnen in elkaars thuissituatie het meeste kunnen leren en om deze reden is dit in de methodiek opgenomen.

2.3 Hechtingstheorie

Hechting speelt een belangrijke rol in de psychische ontwikkeling van een kind. Een veilige affectieve band in de jonge jaren van een kind biedt bescherming. Onveilige hechting vergroot de kans op ontsporing in de latere levensjaren (Verdult, 2005). De Hechtingstheorie (Bowlby, 1969) is een dominante theorie binnen de psychologie en psychotherapie. Professionals zien in de praktijk steeds vaker emotionele problemen waarvan kan worden aangetoond dat ze verband houden met hechting in de kindertijd. Wetenschappelijk onderzoek (Schore, 1994; Cassidy & Shaver, 1999; Brisch, 1999) toont aan dat veilige hechting een cruciale factor is in een gezonde affectieve hechting. Stoornissen in de hechting kunnen leiden tot (ernstige) emotionele problematiek.

De methodiek Estafettegezin in onder andere gestoeld op deze theorie. Door het versterken van de verbindingen binnen de gezinnen, waarbij men gesteund wordt door een ander gezin, wil men een gezonde emotionele ontwikkeling bij de kinderen in de gezinnen bevorderen.

2.4 Sociaal kapitaal-theorie

Vertrouwen in de medemens, in intermenselijke betrekkingen en in sociale participatie in netwerken vergroot volgens de sociaal-kapitaaltheorie van Putnam (1995). Sociaal kapitaal wordt vergaard in de vorm van sociale netwerken waarin de norm van wederkerigheid geldt. Dit betekent dat er in het contact sprake is van tweerichtingsverkeer. Geven *en* nemen staan centraal. Een groter sociaal kapitaal vergroot de leefbaarheid en veiligheid in de samenleving, de zogeheten *civil society*. De participatiesamenleving vraagt hier ook om. Mensen moeten het meer van elkaar verwachten in plaats van het van overheden te verwachten.

Door gezinnen op lokaal gebied met elkaar te koppelen, hoopt Agathos op buurt en wijkniveau de participatiesamenleving te versterken. Wederkerigheid in het contact tussen de gezinnen staat centraal. In het theoretisch kader in hoofdstuk 3 wordt de betekenis van wederkerigheid nader toegelicht.

2.5 Keuze en controle

Agathos gaat ervan uit dat ieder individu recht heeft op onafhankelijk leven, waarin eigen keuzes centraal staan. Zelf keuzes kunnen maken maakt dat mensen controle hebben over hun eigen leven. Uit het evaluatierapport van het Australische programma Family by Family blijkt dat het hebben van een eigen keuze meer motivatie bij de startgezinnen oplevert. Vanuit deze gedachte heeft Agathos dit element toegevoegd in de methodiekontwikkeling. Het zelf opstellen van doelen is om deze reden onderdeel van de methodiek. De startgezinnen krijgen hierin eigen regie. Verondersteld wordt dat dit bijdraagt aan de motivatie en effectiviteit van de deelname.

Wanneer de methodiek grootschalig opgezet gaat worden zullen gezinnen ook zelf keuzes kunnen maken uit meerdere potentiële estafettegezinnen. Vanwege de kleinschaligheid van de pilot is dit in deze pilot niet gebeurd, maar hebben professionals de koppels samengesteld. Hierin had het startgezin wel de mogelijkheid om aan te geven of het in de kennismaking wel/niet klikte, maar men had in eerste instantie geen keuze in het kiezen van een gezin.

2.6 Methodiekwerkwijze

De methodiek beoogt een werkwijze aan te bieden die gezinnen in staat stelt om opvoedingsproblemen of psychosociale problemen met slechts lichte vormen van professionele hulpverlening aan te kunnen. Om de methode uit te kunnen voeren zijn praktische instructies nodig, waarmee professionals aan de slag kunnen. Deze worden verwoord in een werkwijze. Hieronder wordt de werkwijze beschreven, zoals opgesteld aan de start van de pilot Estafettegezin.

Aanmelding

- Professionals worden geïnformeerd over de pilot estafettegezin. Zijn ontvangen een pilotbeschrijving met informatie, waaronder datgene wat er van hen als professionals wordt gevraagd in het werken met de methode Estafettegezin (zie bijlage 1).
- Professionals zoeken geschikte gezinnen met vergelijkbare problematiek uit hun cliëntenbestand.
- Aan de hand van een flyer en de pilotbeschrijving (zie bijlage 1) bespreekt professional met de cliënten de mogelijkheden mee te doen.
- Professional bespreekt met het gezin dat hij/zij hen zal blijven begeleiden. Een deel van de begeleiding valt binnen de pilot 'Estafettegezin'.
- Professional bespreekt de mogelijkheid om de uren die hij/zij begeleidt binnen de pilot, uit de indicatie van het startgezin gehaald worden.

Professional bespreekt met de gezinnen het onderzoek dat de studenten doen naar de bevindingen van de pilot Estafettegezin. Er wordt verwacht dat zij hier aan mee werken, door middel van het delen van hun ervaringen.

Procesbegeleiding

- Wanneer gezinnen mee willen doen en er is een koppel gemaakt, geeft de professional de contactgegevens van het estafettegezin aan het startgezin. Het initiatief ligt bij hen om een kennismaking te plannen.

- Kennismaking met ouders of het hele gezin is afhankelijk van de voorkeur en mogelijkheden van de gezinnen.
- Wanneer er sprake is van een klik, maakt de professional een afspraak met beide ouder(s)(paren) om (gezamenlijke) doelen op te stellen.
- Ouders lichten kinderen in over de deelname en doel van de pilot.
- De regie ligt bij het startgezin hoe zij met het estafettegezin aan hun doelen willen werken
- Biedt de mogelijkheid om gebruik te maken van MAM middelen, die Agathos ter beschikking stelt voor de invulling van de ontmoetingen.
- Beide gezinnen maken afspraken over hoe frequent zij als gezin bij elkaar willen komen. Richtlijn is tien ontmoetingen en/of tien weken.
- De professional plant met de ouders van beide gezinnen een evaluatieafpraak. Aan de hand van schaalvragen worden de doelen en de voortgang hiervan gedurende de pilot gescoord.
- Professional maakt een verslag van het gesprek.
- Het traject wordt afgesloten wanneer de doelen behaald zijn, de afgesproken termijn er op zit en vervolg niet wenselijk is of als één of beide gezinnen niet meer verder wil(len).

Hoofdstuk 3 Onderzoek naar de bevindingen uit de praktijk

Nadat de pilot in februari 2014 van start is gegaan, is er door vier Social Work studenten van hogeschool Viaa onderzoek gedaan naar de bevindingen van het werken met de methodiek Estafettegezin. Centraal daarin stonden de werkzame elementen van de methodiek en de ervaringen van de deelnemende gezinnen en betrokken professionals.

Dit hoofdstuk geeft weer welke vraag centraal stond in het studentenonderzoek en welke aanpak er is gebruikt om deze gegevens te verkrijgen.

Om de leesbaarheid van het rapport te bevorderen is op een beknopte wijze beschreven welke onderzoeksmethoden zijn gebruikt om antwoord te kunnen geven op de vraagstellingen van het onderzoek. Een uitgebreidere beschrijving van het onderzoek is te vinden in het verslag van het afstudeeronderzoek van de studenten 'Estafettegezin, een afstudeeronderzoek naar de betekenis die gezinnen en professionals geven aan de methode Estafettegezin'.

3.1 Vraagstelling

De volgende hoofd- en deelvragen zijn leidend geweest in het studentenonderzoek.

Hoofdvraag

Welke positieve en negatieve betekenis geven het startgezin, het estafettegezin en de professional aan het werken met de nieuwe methode Estafettegezin?

Deelvragen:

1. Welke kenmerken van de methode Estafettegezin werken motiverend voor het startgezin, het estafettegezin en de professional, en welke betekenis geven zij hieraan?

Met deze deelvraag wordt verstaan hoe de betrokkenen de methode waarderen en welke kenmerken motiveerend zijn in de deelname aan de pilot. Met deze vraag wil de onderzoeksgroep onderzoeken wat de positieve factoren (indien aanwezig) in de pilot zijn.

2. Welke knelpunten ervaren het startgezin, het estafettegezin en de professional binnen de methode Estafettegezin, en welke betekenis geven zij hieraan?

Met deze deelvraag wordt onderzocht welke factoren het goed functioneren van de methode belemmeren. Dit kunnen negatieve factoren worden genoemd.

3. Welke verbeterpunten geven het startgezin, het estafettegezin en de professional ten aanzien van de methode Estafettegezin aan, en waarom?

Met deze deelvraag wordt onderzocht welke factoren volgens de deelnemers verbeterd kunnen worden bij een eventuele implementatie van het onderzoek. Deze deelvraag is niet direct te herleiden vanuit de centrale vraag, maar biedt informatie voor de eventuele verdere ontwikkeling van de methode.

3.2 Theoretische verantwoording

Voorafgaand aan de dataverzameling is literatuuronderzoek uitgevoerd. In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke concepten er, op grond van verschillende onderzoeken en theoretische noties, in de methodiek centraal staan. Dit valt deels samen met theorieën die zijn gebruikt in de ontwikkeling van de methodiek Family by Family en Estafettegezin.

Vanuit deze noties wordt beschreven welke elementen mogelijk als positief en negatief worden ervaren. Naar aanleiding hiervan worden uitspraken gedaan over te verwachten bevindingen van het onderzoek.

3.2.1 Wederkerigheid

Wederkerigheid is de onderlinge verplichting binnen een relatie om een gift te beantwoorden met een tegengift (Movisie, 2013). Wederkerigheid is een vereiste voor het voortbestaan van sociale relaties, omdat zonder wederzijdse verplichting en verwachtingen relaties niet interessant zijn voor mensen (Putnam, 2000). Wat er uitgewisseld wordt hoeft niet precies in balans en gelijk te zijn. Mensen zijn in relaties van wederkerigheid automatisch geneigd om rekening te houden met de sociale context van de gever en de ontvanger. Mensen geven naar vermogen (Becker, 2005). Vanuit deze gedachte kan de relatie tussen ervaringsdeskundige en hulpontvanger, waarin de ervaringsdeskundige de hulpontvanger iets leert en de ontvanger niet hetzelfde terug kan geven, een gelijkwaardige en wederkerige relatie zijn. De verwachting is dan ook dat de gezinnen door hun gelijkwaardigheid, het zijn gewone burgers met hun problemen, een wederkerige relatie kunnen opbouwen. De afstand tussen elkaar is daarin veel kleiner dan de afstand die een hulpontvangend gezin tot de professional kan ervaren. Er bestaat namelijk een grote mate van 'vraagverlegenheid'. Als mensen over die drempel heen stappen, vinden zij het prettiger om hulp te vragen aan mensen die het ook niet altijd redend zonder hulp, dan om af te stappen op sterke, weerbare medeburgers of professionals (Bredewold, 2013).

Volgens onderzoek draagt wederkerig contact bij aan het gevoel van eigenwaarde en waardering van mensen voor elkaar (Bredewold, 2014). Dit geldt zowel voor het Estafettegezin als het startgezin. Als het contact tussen de gezinnen wederkerig is, zullen ze allebei iets te geven hebben en zal dit voor beide gezinnen bijdragen aan het gevoel van eigenwaarde.

Wanneer mensen in een kwetsbare en afhankelijke situatie hun kwaliteiten kunnen inzetten, verhoogd dit het gevoel van eigenwaarde (Nelson et al., 1992; Cahn, 2000). Mensen voelen zich niet langer sociaal overbodig. Verwacht wordt dat de wederkerigheid tussen de gezinnen een positief en motiverend element is in de methodiek, zowel voor de startgezinnen als voor de estafettegezinnen.

3.2.2 Ervaringsdeskundigheid

Het begrip ervaringsdeskundigheid werd 17 jaar geleden voor het eerst gebruikt in de verslavingszorg, in de rol van zogenaamde 'support workers'. Omdat zij wisten hoe het was om verslaafd te zijn, was er een grote mate van herkenning. De support workers gaven vooral informatie over zelfhulp. Het werken met deze ervaringsdeskundigen zorgde voor goede aansluiting met hulpontvangers (2008) Uit een rapport van Novadic-Kentron (in Karbouniaris & Brettschneider, 2008) naar positieve effecten van ervaringsdeskundigheid blijkt onder meer dat hulpontvangers het prettig vinden om in een niet-therapeutische omgeving over hun problemen te praten en dat zij sterker het gevoel krijgen de verantwoordelijkheid over hun leven (terug) te krijgen.

Vanuit deze gedachten hadden hulpverleners van Agathos in het werken in gezinnen de behoefte ervaringsdeskundigen in te zetten.

Tevens sluit de inzet van ervaringsdeskundigen nauw aan bij het gedachtegoed van de participatiesamenleving, waarin burgers een meer collectieve verantwoordelijkheid krijgen. De verwachting is dat het inzetten van ervaringsdeskundige gezinnen op drie gebieden een positieve bijdrage levert in het hulpverleningsproces. Vanuit dit perspectief is de methodiek Estafettegezin ontwikkeld, waarin de inzet van ervaringsdeskundigen centraal staat.

Allereerst verwacht men dat de afstand tussen het estafettegezin en startgezin als kleiner wordt ervaren door het startgezin, omdat de relatie met het estafettegezin op gelijkwaardigheid is gebaseerd en er een basis van wederkerigheid is. De ervaringsdeskundige vertolkt hier een brugfunctie (Spiesschaert, 2005). Er is sprake van minder schroom in het vragen van hulp wanneer een ervaringsdeskundige wordt ingezet (Lucassen, Verschelling & Rooyers, 2012). Gezinnen vinden herkenning en voelen zich hierdoor meer erkend (Boevink, Plooy & Rooijen, 2006).

Ten tweede draagt het bieden van hulp door de ervaringsdeskundige gezinnen ook bij aan hun eigen proces. Uit onderzoek blijkt namelijk dat dat hulp geven aan een ander de eigenwaarde vergroot (Commissie Arbeidsparticipatie,

2008; Bredewold & Malda, 2014), goed is voor de zelfontplooiing van burgers (Bochove, Tonkens & Verplanke, 2014) en het de kracht van burgers aanboort (Plooy, 2007).

Ten derde wordt verwacht dat de inzet van ervaringsdeskundige gezinnen ook bijdraagt aan de professionaliteit van de professionals. Doordat ervaringsdeskundigen het perspectief en de belevingswereld van de startgezinnen kan benoemen, maken ze de professionals meer bewust van hun eigen handelen in het hulpverleningsproces (Oude, Oosterman & Leeuw, 2011). Door deze tolkfunctie (Spiesschaert, 2005) is het mogelijk dat de professional de gezinnen minder snel in kaders onderbrengt, wat een positief effect kan hebben op het bereiken van doelen.

3.2.3 Leer-theorieën

Model-leren, ook wel observatieleren genoemd (Rigter, 2005), gaat ervan uit dat gedrag en vaardigheden worden aangeleerd door het eerst bij anderen te zien. Zien of en hoe de ander iets doet, kan de waarnemer doen bekrachtigen. De methodiek Estafettegezin gaat ervan uit dat deze leertheorie toepasbaar is op de gezinnen en het mechanismen van observeren en 'nadoen' werkzaam is in de gezinnen. Het startgezin kan de vaardigheden die het Estafettegezin (reeds) toepast observeren en in een vergelijkbare thuissituatie uitproberen, ze kunnen oefenen met een nieuwe manier van communiceren afgeleid uit het Estafettegezin et cetera.

Naast deze theorie vormt ook gesitueerd-leren een basis van de methode Estafettegezin. Deze manier van leren verwacht een meer positievere manier van leren wanneer de leerling werkt in een authentieke context, dan wanneer deze in een niet-authentieke context werkt (Bransford, Brown & Cocking, 2000). Werken vanuit, en leren in de gezinssituatie is vanuit dit oogpunt effectiever dan wanneer dit bijv. in een georganiseerde ruimte plaats vindt. Startgezinnen hebben er dus baat bij wanneer situaties in de vertrouwde context plaatsvinden. Bijvoorbeeld in het eigen huis of bij het Estafettegezin thuis. Om deze reden is in de methodiek opgenomen dat gezinnen elkaar in de thuissituatie opzoeken. We verwachten dat deze manier van leren een positief leerrendement oplevert.

3.2.4 Mogelijk risico's

Met dit onderzoek wordt ook in beeld gebracht of, en zo ja welke, negatieve elementen in de methode Estafettegezin worden gevonden door de betrokken gezinnen en professionals van Agathos.

Er is vooronderzoek gedaan naar welke mogelijke risico's er verwacht kunnen worden. Eén van de risico's is dat ervaringsdeskundige gezinnen terug kunnen vallen in eigen problematiek, waardoor ze te weinig handvatten kunnen bieden aan de startgezinnen (Boevink, Plooy & Rooijen, 2006). Dit risico is groter als het gezin nog niet geheel in staat is om de eigen ervaring te overstijgen. Het kan ook voorkomen dat de ervaringsdeskundige gezinnen te veel betrokken raken bij de problemen van de startgezinnen en uit overbezorgdheid teveel uit handen neemt. Dit levert niets op voor de hulpontvangers. Op deze manier wordt hun eigen kracht niet aangeboord en leren ze geen nieuwe vaardigheden om mee verder te komen (Game et.al. 2012).

Een ander gevaar dat bij ervaringsdeskundige gezinnen kan spelen, is dat ze gevoelens van wantrouwen en kwaadheid tegenover de professional ervaren. Deze gevoelens kunnen een gevolg zijn van het eigen hulpverleningstraject waarin men zich vaak miskend heeft gevoeld (Spiesschaert, 2005). Van belang bij de inzet van ervaringsdeskundige gezinnen is dus dat men de eigen ervaring kan overstijgen en anderen hiermee kan helpen. Het kan moeilijk zijn om dit aan de start van de pilot Estafettegezin in te kunnen schatten.

Het ontbreken van een genetische band kan zowel voor het estafettegezin als voor het startgezin een knelpunt zijn, omdat er mogelijk minder vertrouwen is wanneer de genetische band ontbreekt (Bredewold, 2014). Wanneer er minder vertrouwen is, is er mogelijk in mindere mate sprake van wederkerigheid, terwijl verwacht wordt dat wederkerigheid een positief en motiverend element is in de methode.

3.3 Onderzoekopzet

Om antwoord te kunnen geven op de hoofd- en deelvragen gericht op de beleving van de startgezinnen en de estafette-

gezinnen is er gebruikt gemaakt van diepte-interviews. Binnen deze interviews is er ruimte voor de respondenten om hun ervaringen en belevingen te delen. Omdat dit onderzoek specifiek vraagt naar de beleving van de betrokkenen in het werken met de methodiek Estafettegezin, is voor deze methode gekozen. De onderzoekers hebben er voor gekozen om de kinderen in de gezinnen te betrekken bij de interviews, omdat de methode Estafettegezin zich op het gehele gezin richt. Omdat het interviewen van kinderen andere criteria vereist dan het interviewen van volwassenen, is er onderscheid aangebracht in de diepte-interview-schema's bestemd voor volwassenen en voor kinderen. Om er voor te zorgen dat iedereen zijn ervaringen zo eerlijk mogelijk kan vertellen, hebben de interviews zoveel mogelijk individueel plaatsgevonden.

De te onderzoeken groep omvat alle gezinnen die deelnamen aan de pilot. Dit zijn in totaal vier matches; vier startgezinnen en vier estafettegezinnen. Alle gezinnen zijn betrokken in het onderzoek om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de beleving van de methodiek.

Om een beeld te krijgen van de ervaringen van de professionals is er gekozen voor het organiseren van een focusgroep als onderzoeksmethode. Deze methode had de voorkeur boven diepte-interviews, omdat deelnemers van een focusgroep elkaar bevragen en verklaringen moeten afleggen aan elkaar (Evers, 2007), waardoor er meer data verkregen wordt (Ruyter & Scholl, 2001). Drie professionals die werkten met de methodiek en drie professionals die indirect betrokken zijn bij de methodiek hebben deelgenomen aan de focusgroep. De rol van de professionals die niet direct in de pilot werkten, was om kritische vragen te stellen aan hun collegae die wel werkten met de gezinnen in de pilot Estafettegezin. Door de onderzoekers die het gesprek leidden, is gerichte en concrete data verzameld waarmee de deelvragen beantwoord konden worden. Belangrijke topics die uit literatuuronderzoek naar voren zijn gekomen in het theoretisch kader, zijn meegenomen in het gesprek in de focusgroep. Zo is er gestreefd naar generaliseerbaarheid van de inhoud. Daarnaast was er ruimte voor de professionals om hun eigen betekenissen te bespreken. Zowel het gesprek van de focusgroep als alle diepte-interviews met de gezinnen zijn opgenomen en getranscribeerd, ter verhoging van de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Hoofdstuk 4 Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek per deelvraag gepresenteerd. Centraal staan de bevindingen en belevenissen van de betrokkenen, het startgezin, het estafettegezin en de professionals van Agathos.

4.1 Motiverende kenmerken van Estafettegezin

4.1.1 Herkenbaarheid

Herkenbaarheid in de samenwerking tussen startgezin en het ervaringsdeskundige Estafettegezin blijkt van meerwaarde te zijn in de samenwerking. De verwachting vanuit de theorie was dat het werken met ervaringsdeskundigen zou zorgen voor herkenning, wat vervolgens erkenning met zich mee kan brengen. Bij drie van de vier matches was sprake van een vergelijkbare problematiek. De gezinnen ervoeren de herkenbaarheid in de problematiek. Een respondent gaf aan dat deze herkenning ervoor zorgt dat zij zich begrepen voelt:

‘Er zijn toch heel veel mensen die, of het niet begrijpen, of die het eigenlijk bagatelliseren. Dat merk je altijd hier, maar ook met andere mensen. Degene die kinderen hebben met ADHD of PDD-nos. Dan merk je gewoon een bepaalde overlapping en dan snap je elkaar’.

Een andere respondent vertelde dat ze een advies of bemoediging van iemand die vergelijkbare problemen door (heeft ge-)maakt, als prettiger ervoer dan wanneer zij hetzelfde advies van een hulpverlener zou hebben gehoord:

“Dat je iemand als hulpverlener zegt van ‘joh, ‘t gaat goed komen hoor, ook al zie je het nu helemaal niet’, denk je van ‘ja, je hebt mooi praten’. Of dat iemand die het ervaren heeft van ‘joh, ik snap het, je ziet echt geen uitweg, je denkt dat het nooit meer goed komt, maar luister, ik heb het ook zo ervaren. Ik nam echt zo’n berg medicijnen, het is echt

goed gekomen’. Dat is wel anders. Het komt anders binnen.”

Uit onderzoek naar de meerwaarde van ervaringsdeskundigheid (Van Erp et.al., 2008) blijkt dat dit cliëntperspectief een belangrijke rol speelt in het werken met ervaringsdeskundigen. Volgens hen beschikt een ervaringsdeskundige over meer inlevingsvermogen dan professionals en voelen zij zich beter begrepen (Ruis, Polhuis & Hoop, 2012). Uit recent onderzoek (Bredewold, 2014) naar contact tussen burgers met en zonder beperking blijkt dat er een beperkte groep contact heeft met mensen met een beperking. Deze groep bestaat uit mensen die een familielid hebben met beperking en uit mensen die zich in de marge van de samenleving bevinden en zelf weer opklimmen uit een moeilijke situatie. Deze groep onderscheidt zich dus door de herkenning van de problematiek, zowel bij een familielid als uit eigen ervaring. Deze literatuur ondersteunt de bevindingen uit het onderzoek.

Ook professionals onderscheidden herkenbaarheid van problematiek als positief element binnen de methode. In een focusgroep zei een professional:

“Ze geven eigenlijk letterlijk aan van dat ze voelen van de persoon waarmee je praat, die weet eigenlijk heel goed wat je bedoelt... Dat geeft ze... dat ervaren ze anders dan bij een professional. In dit geval bij mij dan. Ze ervaren van ‘je weet gewoon wat ik bedoel’. Ja.”

Deze herkenning zou ook een bijdrage leveren aan het leerproces. Zo geven professionals aan dat:

“Door de herkenning die ze bij elkaar vinden, dat ze er meer uit halen”

De meerderheid van de respondenten geeft aan dat herkenbaarheid van problematiek en situatie van toegevoegde waarde in contact zijn. Hiermee wordt onderschreven wat

er in de literatuur wordt gezegd over herkenning en erkenning:

“Maar de meerwaarde zit er natuurlijk in, dat er iemand is met dezelfde invalshoek als jij”

4.1.2 Wederkerigheid

Wederkerigheid in relaties is beschreven als geven en ontvangen, een vereiste voor het voortbestaan van sociale relaties. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit het bieden van hulp door het estafettegezin, dat aan dat gezin voldoening geeft en voor het ontvangende gezin meerwaarde heeft in het geholpen voelen. Het is tweerichtingsverkeer. Bredewold (2014) schrijft hierover dat wederkerigheid kan bijdragen aan het gevoel van eigenwaarde en waardering van mensen voor elkaar. Door de meerderheid van de respondenten werd deze wederkerigheid als positief ervaren. Een respondent zie hierover:

“Het is niet alleen eenrichtingsverkeer. Jij doet niet alleen iets voor mij, maar je kan ook iets terug doen. Dat is natuurlijk ook heel positief. Dat geeft jezelf ook een boost.”

Een moeder uit een Estafettegezin gaf aan:

“Later bleek dat je ook zelf doelen op mag stellen. Dat je er zelf ook wat aan hebt. Toen had ik helemaal zoiets van, dan snijdt het mes aan twee kanten. Ja, dan heb je er zelf ook nog wat aan, ik kreeg er gewoon ook wel veel voor terug. Je krijgt er ook gewoon meer zelfvertrouwen door, doordat je iets voor een ander kan betekenen”

Het geven en nemen in een wederkerige relatie hoeft niet in balans te zijn. Mensen geven naar vermogen (Becker, 2005) Toch gaf één van de respondenten aan hier onbalans in te ervaren:

“Ja goed, het is laten we zeggen dat ik wel meer van [naam] krijg dan dat ik haar kan bieden zeg maar. Tenminste naar mijn gevoel. Dus dat eh, dat vind ik af en toe soms wel eens vervelend.”

Mogelijk kan het ervaren van onbalans in de relatie tussen de gezinnen beperkend zijn voor het leerproces van het startgezin. Bij het maken van een match tussen gezinnen is het van belang dit aandachtspunt mee te nemen en te bespreken.

4.1.3 Leren

Vanuit vooronderzoek werd verwacht dat het startgezin zou leren van het estafettegezin door het gezin te observeren en 'na te doen'. In de praktijk is gebleken dat 'het plannen van een gezinsmoment' moeilijk te plannen was, waardoor het zogenoemde observatieleren (Rigter, 2005) niet plaats kon vinden. Wel bleek dat de gezinnen door de pilot zich bewust werden van hun handelen en leren. Dit gold voor zowel het startgezin als het estafettegezin. Een respondent zei hierover:

“We wisselen ook wel bijvoorbeeld tips uit: hoe kun j bijvoorbeeld ontspannen, of wat geeft je nou ontspanning? Dat je daar over na gaat denken van ... heel veel dingen worden vaak zo'n sleur he, je doet het zo zonder soms erbij na te denken. En dat zijn best goeie dingen eigenlijk ja, van wat kun je daar nu aan doen, en neem eens gewoon echt even tijd voor jezelf. Dus bewust, je wordt er echt bewuster van.”

Door het bespreken van zaken die herkenbaar zijn voor de ander, wordt men attent op wat er speelt, wat zij al geleerd hebben en waar ze aan werken.

“Dus in die zin, heb ik er ook zelf steeds weer wat aan he. Wat we bespreken, moet ik zelf ook weer denken van ja, moet ik zelf ook goed in de gaten houden.”

De manier van leren wordt anders ervaren als men contact heeft met iemand die de situatie herkent vanuit een eigen situatie.

“Je hoort het nu echt uit de praktijk en dat vind ik wel heel positief... Iemand die het vanuit de theorie

kan vertellen, die kan wel hele goede tips geven natuurlijk, maar nu weet je gewoon wat het van je vergt.”

4.1.4 Zelf doelen opstellen

Binnen de methodiek is aandacht besteedt aan het opstellen van doelen door de gezinnen zelf. Het nemen van regie over je eigen leven boort de intrinsieke motivatie aan (Movisie, 2013). Dit zijn de wensen en voorkeuren die de persoon zelf heeft en die niet worden opgelegd door professionals. Wanneer gezinnen zelf beslissen welke doelen ze hebben in het traject, is de kans groter dat zij hiervoor gemotiveerd zijn en er werkelijk mee aan de slag gaan.

De meeste respondenten hebben het opstellen van eigen doelen dan ook als motiverend ervaren.

“Eerst dacht ik, het heeft iets, het spontane gaat er juist een beetje af als je aan doelen werkt. Maar goed, dat was natuurlijk wel de opzet van de methode. Je hebt allebei een probleem en daar ga je eens op een andere manier, niet met de hulpverlener, maar op een andere manier mee aan de slag. (...) Je zit allebei in de hulpverlening en je bent allebei bekend met doelen stellen”

Doelen stellen bleek structuur te brengen in het contact tussen de gezinnen. Het was in veel gevallen helpend om contact te maken. In de ontwikkeling van de methodiek is hiervoor gekozen om het onderscheidend te maken van lotgenotencontact, waarbij het alleen om delen van ervaringen gaat, in plaats van leren. De meeste gezinnen herkenden dit:

“Ja, een belangrijk stukje daarbij is ook nog het werken aan doelen. Anders krijg je een soort lotgenotencontact. Het gaat er echt om dat het gezin dat deelneemt de doelen stelt en het andere gezin ook. Dat ze met elkaar proberen die doelen te bereiken. Het is echt doelgericht.” En:

“Dat werkt heel leuk. Dan stel je echt doelen op en dan is dat toch de leidraad voor het proces”

Ook de professionals gaven aan dat dit element van de methodiek op een positieve en werkzame manier doorwerkte. Het betekende voor hen ook iets in hun houding als professional bij het proces. Een hulpverlener zei het volgende:

“Ik vond het heel leuk. Zeker het gesprek met de moeders samen. De doelen. Het leuke vond ik gewoon: Ze zeggen natuurlijk steeds meer oplossingsgericht werken. Wat ik inderdaad als hulpverlener kon ervaren, dat ik een beetje achterover kon leunen. En hun ondertussen het werk liet doen. En het werkte echt gewoon. Dat heb ik heel leuk gevonden.”

4.1.5 Ervaringsdeskundige in hulpverleningstraject

De combinatie van het contact met de gezinnen binnen het bestaande hulpverleningstraject is door de betrokken gezinnen als prettig ervaren. Respondenten ervoeren zowel de ruimte om hun verhaal te doen bij het andere gezin, als bij de professional.

Een van de moeders gaf aan dat de combinatie haar proces versnelde, omdat ze op twee manieren bezig was dat wat ze leerde zich toe te eigenen. Beide processen werden van waarde geschat.

“Maar de professionaliteit die de hulpverlening heeft, die heeft de ervaringsdeskundige gewoon niet.”

Professionals onderstreepten deze meerwaarde, en onderstreepten het belang van de begeleider bij het proces. De meeste gezinnen zouden volgens hen niet voldoende hebben aan enkel contact met het estafettegezin. Daarbij werd aangegeven dat het belangrijk is om een vinger aan de pols te houden bij hoe het gaat met beide gezinnen, wanneer ze het traject met elkaar zijn aangegaan.

4.2 Ervaren knelpunten van Estafettegezin

4.2.1 (Over)belasting

Uit de interviews met de gezinnen bleek dat het erg lastig was om gezamenlijke contactmomenten te plannen. Meerdere gezinnen ervaren het deelnemen aan de pilot als belasting, onder andere door de tijdsdruk die zij ervaren binnen de kaders van de pilot. Gezinnen geven aan dat ieder gezinslid druk is met zijn eigen zaken, waardoor het heel lastig wordt een gezamenlijk moment te plannen. De verplichting van de bijeenkomsten zorgt voor het ervaren van belasting.

“Maar gewoon die druk die het een beetje op de gezinnen legt, het valt gewoon erg tegen om de gezinnen bij elkaar te krijgen.”

Uiteindelijk bleek dat in de meeste gevallen alleen de moeders elkaar spraken, omdat het niet haalbaar was een moment te plannen met alle gezinsleden.

De afstand tussen de gezinnen speelde hierin ook een belemmerende rol, aangezien de gezinnen die gekoppeld waren niet bij elkaar in de buurt/wijk woonden.

De gezinnen gaven aan dat het maken van afspraken beter haalbaar zou zijn wanneer ze bij elkaar in de buurt zouden wonen. Wanneer zij buurtgenoten zouden zijn, zou het ook makkelijker zijn terug te vallen op het gezin, wanneer er bijvoorbeeld iets zou zijn met de kinderen. Het wordt als prettig ervaren wanneer zo’n persoon of gezin in de buurt is.

“Daarmee is het ook wel fijn dat er hier iets in de buurt... Dat ik er even iets op terug kan vallen als er iets is met de kinderen.”

Ook het feit dat ieder gezin naast de pilot nog een persoonlijk hulpverleningstraject bij Agathos heeft lopen, werd als belastend ervaren. Deze combinatie van hulpverlening door professionals en ervaringsdeskundige werd inhoudelijk als prettig ervaren, zoals beschreven in de vorige paragraaf. Echter, de tijdsdruk die dit met zich mee bracht werd als te intensief ervaren. De gezinnen gaven aan het idee te hebben dit ‘er bij’ te moeten doen:

“Weet je, je hebt natuurlijk zelf ook wel begeleiding vanuit Agathos, nou, en dan krijg je dit hier ook nog bovenop. Ja, en dan juist dat kleine beetje tijd wat je nog over hebt even voor jezelf, ben je nu eigenlijk hier, ja, klinkt misschien een beetje dramatisch, maar dat voel je dan toch, dat moet ook nog weer d’r tussen passen”

Dit knelpunt werd ook erkend door de professionals die met de methodiek werkten. Zij gaven aan dat het effect heeft op de motivatie van de gezinnen om (verder) deel te nemen aan de pilot:

“(...) dat vind ik heel jammer van de methode zeg maar. Wij zaten er heel leuk in met de gezinnen en toen gaven ze bij de evaluatie, gaf het estafettegezin eigenlijk aan ‘ik vind het teveel naast mijn gezin en naast de hulpverlening die er al is’. Dat vind ik dan eigenlijk ook wel.. dat vind ik echt jammer. Dan merkte ik zelf, je bent dan zelf heel enthousiast, raak je van het product en dan geven ze nu eigenlijk aan; het is toch wel heel veel.”

4.2.2 Structuur van de bijeenkomsten

Nadat de methodiek Estafettegezin begin 2014 is geïntroduceerd door middel van de pilot, bleek dat er voor de deelnemende gezinnen nog te veel vragen open stonden. Voor velen was niet duidelijk welk termijn er voor het aangaan van de contacten stond. Een aantal gezinnen had het gevoel dat ze hierin los werden gelaten, wat onrust met zich mee bracht. Deze onrust en onduidelijkheid leefde ook onder de professionals, bleek tijdens de focusgroep. De kaders van de methodiek werden verschillend uitgevoerd, zo ook de termijn van tien weken en de tien ontmoetingen. Voor één gezin werd dit juist als te strak ervaren, omdat deze structuur de druk vergrootte. Er werd dus zowel te veel, als te weinig structuur ervaren, mede doordat de richtlijnen ook voor professionals niet even helder waren.

Ook leefde de vraag onder de respondenten hoe deze bijeenkomsten ingevuld konden worden. Ook hierin hadden zij het gevoel losgelaten te worden. Meerdere malen werd de wens om handvatten geuit.

“Misschien dan de tips van waar kun je over praten. Want dat is natuurlijk ook, daar kun je alle kanten mee op.”

Respondenten zochten invulling in het bespreken van de doelen tijdens de contactmomenten. Dit gaf invulling aan de momenten, maar daarnaast bleef de wens bestaan richtlijnen te krijgen voor andere manieren van invulling. .

In de ontwikkeling van de methodiek is hieraan aandacht besteed. De visie van Agathos op de methodiek was het niet te veel dichttimmeren van de kaders, zodat het niet te veel als keurslijf wordt ervaren door deelnemers. Tegelijkertijd moeten er wel voldoende structuur en handvatten geboden worden, zodat gezinnen weten waar ze aan toe zijn. Het spanningsveld hiertussen blijkt dus ook voelbaar voor de respondenten.

Zo gaf een respondent aan dat de pilot inhoudelijk wat meer sturend zou mogen zijn, maar het tijdsbestek vrijer.

4.2.3 Privacy

De professionals die met de gezinnen werkten ervoeren een spanning tussen het individuele traject met ieder gezin persoonlijk en de samenwerking binnen de methodiek, op het gebied van privacy. Een professional gaf aan dat ze in een dilemma kwam. Het startgezin kwam naar haar toe en gaf aan zich zorgen te maken over het estafettegezin. Volgens de professional was die zorg niet reëel, maar zij kon hierover inhoudelijk niet in gesprek gaan met het gezin, vanwege de privacy van het andere gezin. Het spanningsveld waar de professionals mee worstelde, werd verwoord in ‘wat deel ik wel en wat deel ik niet?’

4.3 Verbeterpunten aangereikt door gezinnen en professionals

In de voorgaande paragraaf zijn de ervaren knelpunten in het werken met de methodiek, die genoemd zijn door de gezinnen en de professionals, beschreven. Vanuit deze knelpunten volgen logischerwijs de verbeterpunten. Voor het gemak van de lezer worden de verbeterpunten hieronder kort op een rij gezet:

- Matches kunnen het best gemaakt worden op buurt- en wijkniveau.
- Professionals hebben baat bij handvatten om het hele gezin te kunnen betrekken in het traject in plaats van alleen de moeders.
- Wanneer een gezin deelneemt aan Estafettegezin, is het belangrijk dat het individuele traject hierop wordt aangepast, om de ervaren belasting te verminderen.
- De kaders van de methodiek moeten helder in kaart worden gebracht, voordat een gezin start. Het is wenselijk dat duidelijk is hoeveel bijeenkomsten de gezinnen hebben en binnen welk termijn deze contactmomenten moeten plaatsvinden. Daarnaast is er behoefte aan handvatten die richting geven aan de inhoud van de contactmomenten.
- Voor de professionals die de gezinnen begeleiden is er ruimte om te sparren over onder andere dilemma's rondom privacy die ze tegenkomen.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

In februari 2014 is de pilot Estafettegezin van start gegaan. Om te kunnen concluderen dat de methodiek in een behoefte voorziet, is er onderzoek gedaan naar de bevindingen bij de betrokken gezinnen en professionals. De centrale vraagstelling in dit onderzoek is als volgt:

Welke positieve en negatieve betekenis geven het startgezin, het estafettegezin en de professional aan het werken met de nieuwe methode Estafettegezin?

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag beantwoord. Tevens worden aan het eind van dit hoofdstuk aanbevelingen geformuleerd voor Agathos om op te nemen in verdere ontwikkeling van de methodiek. Deze aanbevelingen zijn zowel gevormd vanuit de conclusies van het onderzoek, als uit gesprekken met een gedragswetenschapper en een senior ambulant hulpverlener van Agathos.

5.1 Conclusies

5.1.1 Positieve elementen

In de ontwikkeling van de methodiek Estafettegezin is aandacht besteed aan het matchen van twee gezinnen. Herkenbaarheid staat centraal in deze matching. Door te werken met ervaringsdeskundige gezinnen wordt deze herkenning gewaarborgd. Uit het onderzoek is gebleken dat deze herkenning inderdaad zorgt voor binding tussen de gezinnen en een werkbare factor is. De respondenten bevestigen wat Van Erp, Hendriksen-Favier, Hoeve en Boer (2008) beschrijven. Volgens hen vinden cliënten dat een ervaringsdeskundige over meer inlevingsvermogen beschikt dan professionals en voelen zij zich beter begrepen door een ervaringsdeskundige. De gezinnen gaven aan dat herkenbaarheid ervoor zorgt dat zaken bespreekbaar worden. De gezinnen kunnen elkaar attent maken op wat er speelt, waar zij aan werken en wat zij geleerd hebben. Respondenten geven aan dat herkenning er voor zorgt dat men de problemen kan relativeren.

Zoals verwacht was wederkerigheid in het contact centraal in het contact tussen de gezinnen. De gezinnen ervaren het geven en nemen als positief element. In het theoretisch kader kwam naar voren dat wederkerigheid in contact kan zorgen voor een positief effect op de eigenwaarde van een gezin; iets wezenlijks kunnen betekenen voor de ander. Op basis van de interviews met de gezinnen kan geconcludeerd worden dat deze wederkerigheid in het contact inderdaad een positief effect heeft.

Naast bovenstaande randvoorwaarde is er ook als voorwaarde in het contact gesteld dat er gewerkt wordt aan doelen. Die doelen dienen voor de gezinnen en de professionals als leidraad in de contactmomenten. Herkenbaarheid in problematiek is hierbij een belangrijke factor, zo blijkt uit het onderzoek. Op deze manier was het goed mogelijk om ervaringen uit te wisselen. Het werken aan de hand van doelen is als positief ervaren door alle respondenten. Een match is enkel gemaakt op vergelijkbare doelen, los van vergelijkbare problematiek. Dit werkte voor het ene gezin goed, maar het andere gezin miste hierin de vergelijkbare problematiek. Geconcludeerd kan worden dat een match op basis van vergelijkbare doelen vooral werkzaam is wanneer er een match is op basis van vergelijkbare problematiek.

In de ontwikkeling van de methodiek is tevens stilgestaan bij verschillende manieren van leren. Gesitueerd leren is een van de theorieën achterliggend aan de methodiek. Vanuit dit uitgangspunt vind het contact bij de gezinnen thuis plaats. Ervaringsdeskundigen kunnen in die context handvatten geven om naar moeilijke situaties te kijken en hiervan te leren (Ruis, Polhuis & Hoop, 2012). Respondenten onderstreepten de zin van deze manier van leren. Ook professionals hebben gezien dat de gezinnen andere opbrengsten halen uit het contact met een ervaringsdeskundige dan uit het contact met een professional. Volgens hen geeft dit extra leerwinst. Geconcludeerd kan worden dat gezinnen zich meer begrepen voelen door een ervaringsdeskundige en dat dit een bijdrage levert aan hun leerproces.

Door zowel de gezinnen als de professionals werd aangegeven dat zij de methode als waardevolle aanvulling zien voor het hulpverleningsproces. Echter niet als vervanging van de hulp van professionals. De afstand tot de professional en de kennis die zij in huis heeft, wordt ook als waardevol en noodzakelijk ervaren.

5.1.2 Negatieve elementen

In de randvoorwaarden van de methodiek is beschreven dat er gezinsmomenten plaats moeten vinden in het contact tussen de gezinnen. In die gezinsmomenten kunnen de gezinnen van elkaar leren, doordat ze elkaar zien in natuurlijke situaties. Observatieleren is dan mogelijk en gewenst, omdat deze manier van leren effectief blijkt (Rigter, 2005). Uit het onderzoek blijkt echter dat het plannen van gezinsmoment moeilijk te realiseren was. Er heeft bij geen enkel koppel een moment plaatsgevonden waarbij alle gezinsleden betrokken waren. De contactmomenten vonden voornamelijk in gespreksvorm tussen de moeders plaats. De achterliggende reden hiervan was het ervaren van (over)belasting in de pilot Estafettegezin. Er zijn 3 factoren te onderscheiden die bijdragen aan dit gevoel van (over)belasting.

Ten eerste bleken de richtlijnen en structuur van de methode voor de meeste gezinnen niet helder. Enkele gezinnen ervoeren te veel druk vanwege het aantal samenkomsten binnen een bepaalde tijd. Ook onder professionals waren deze richtlijnen niet helder bleek in de focusgroep. Binnen de praktische richtlijnen misten de meeste gezinnen handvaten waarmee ze de contactmomenten invulling konden geven. Hierdoor voelden sommige deelnemers zich 'losgelaten', wat bepaalde belasting met zich mee bracht.

Ten tweede gaven respondenten aan dat fysieke afstand tussen de gezinnen ook een belangrijke rol speelt. Wanneer men bij elkaar in de buurt zou wonen, zou het volgens de gezinnen makkelijker zijn om contactmomenten te plannen. Zij verwachten dat er dan nog meer uit het contact gehaald kan worden.

Als derde werd de combinatie van Estafettegezin en de individuele hulpverlening als belastend ervaren vanwege de intensiteit van beide trajecten.

Geconcludeerd kan worden dat verschillende factoren er voor zorgen dat meedoen in de pilot Estafettegezin als druk werd ervaren, waardoor de mogelijke leerwinst niet volledig is benut.

5.2 Aanbevelingen

Vanuit voorgaande conclusies kunnen aanbevelingen gedaan worden voor verdere ontwikkeling van de methodiek Estafettegezin.

5.2.1 Zorgvuldigheid in matching

Uit het onderzoek is gebleken dat het maken van een goede match een belangrijke invloed heeft op het verloop van het contact en het behalen van de doelen. Voorafgaand aan de pilot zijn er op basis van verschillende voorwaarden en kenmerken matches gemaakt. De gezinnen moesten hiervoor aan bepaalde voorwaarden voldoen. Tevens vond de matching plaats op basis van vergelijkbare problematiek.

Om de effecten van de matching groter te maken bevelen we samenwerking met lokale zorginstellingen aan. Gebleken is dat Agathos vanwege haar landelijke werkzaamheden, te weinig volume aan gezinnen heeft in een buurt of wijk. Daarom is het lastig om gezinnen met vergelijkbare problematiek in de buurt aan elkaar te matchen. Respondenten gaven aan dat het hen wel zou helpen wanneer het andere gezin in de buurt zou wonen. Wanneer Agathos samenwerkt met lokale organisaties die met soortgelijke doelgroep werken, is de kans groter dat matches gemaakt kunnen worden op lokaal niveau. Dit voldoet tevens aan de principes van de Wmo, die vraagt om versterking van de participatiesamenleving, die met name op lokaal niveau plaatsvindt.

Wanneer er meer potentiële start- en estafettegezinnen voor handen zijn, biedt dit mogelijkheden voor de gezinnen om zelf een keuze te maken uit twee of meer door hulpverleners geselecteerde gezinnen.

De eigen regie hierin kan de matching nog succesvoller doen worden. We bevelen deze werkwijze dan ook van harte aan. Daarnaast is het van belang dat professionals in de matching goed inschatten of het estafettegezin zijn eigen problematiek kan overstijgen. Binnen de methodiek moeten handreikingen aangeleverd worden waarmee professionals dit kunnen 'testen'.

5.2.2 Balans in deelname

Voor de gezinnen bleek deelname aan de pilot Estafettegezin ook een bepaalde druk en (over)belasting met zich mee te brengen. Verschillende factoren hadden hier invloed op. Om dit te voorkomen is het belangrijk dat de professional gedurende het traject een vinger aan de pols houdt. Onbalans in wederkerigheid kan een factor zijn die belasting in de hand werkt. Het startgezin kan ervaren dat het vooral ontvangt van het estafettegezin, en zelf minder aan dat gezin te geven heeft. Dit kan druk met zich mee brengen. Daarom is het van belang dat de professional dit onderwerp elk contactmoment aan de orde stelt. Dit kan vastgelegd worden in de methodiekbeschrijving.

Belasting wordt ook ervaren vanwege de combinatie met het individuele hulpverleningsproces. Om dit te voorkomen is het belangrijk dat bij deelname aan het traject, de individuele begeleiding in frequentie afneemt. Compensatie hierin kan overbelasting voorkomen. Hier kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een gezin dat wekelijks begeleid wordt door een ambulant gezinshulpverlener. Wanneer dat gezin gekoppeld wordt aan een estafettegezin, wordt de individuele hulpverlening voor de helft verminderd. Het gezin ziet dan de ene week de gezinshulpverlener en de andere week het estafettegezin.

Een gevolg van de ervaren belasting was dat het voor gezinnen moeilijk haalbaar was gezinsmomenten te plannen waarbij het hele gezin aanwezig is. Naar aanleiding hiervan ontstond de vraag of de methodiek zich niet moest richten op individuele gezinsleden. De onderliggende doelen van de methodiek zijn echter gericht op het versterken van gezinsbanden en een veilige ontwikkeling van kinderen. Het belang hiervan is dermate groot dat dit niet losgelaten wordt.

Om ervoor te zorgen dat de gezinnen zoveel mogelijk als geheel betrokken zijn bij het traject, is het van belang dat professionals dit belang zoveel mogelijk benaderen. Afhankelijk van of de doelen op het individu of op het gezin van toepassing zijn, kunnen samenkomsten tussen moeders alleen en het gezin in het geheel gepland worden. Wij onderstrepen de gedachte van Agathos dat contact *altijd* iets oplevert.

5.2.3 Methodiekbeschrijving

In de pilot is gebleken dat voor professionals de kaders van Estafettegezin niet duidelijk waren, waardoor er verschillend werd gewerkt. Om eenduidigheid onder professionals, en daarmee ook voor deelnemende gezinnen, te bevorderen, is het van belang dat de kaders vastgelegd wordt in een methodiekbeschrijving.

Om (over)belasting onder deelnemende gezinnen te voorkomen, dienen de kaders flexibel te zijn. Zo kan beschreven worden dat er tien ontmoetingen tussen de gezinnen moeten plaats vinden, maar dat het tijdsbestek waarin die ontmoetingen plaatsvinden in overleg met elkaar afgesproken kan worden.

Binnen deze kaders hebben deelnemende gezinnen behoefte aan handvatten om ontmoetingen vorm te geven. Hierbij kan de professional een adviserende en activerende rol hebben.

De methodiekomschrijving kan in de vorm van een werkboek gestalte krijgen. Richtlijnen die gezien de bevindingen in de pilot belangrijk zijn:

- Biedt maatwerk: Vraag de gezinnen waar zij behoefte aan hebben: op basis waarvan moet de match gemaakt worden?
- Steek tijd en energie in de beginfase. Als de basis goed is en de gezinnen begrijpen wat er van hen verwacht wordt, kunnen zij vervolgens zelf richting geven aan hun traject.
- Plan aan de start twee evaluatiemomenten.

- Gebruik evaluatieformulieren waarin aan hand van de doelen gemeten kan worden in hoeverre de situatie in het gezin is verbeterd.
- Maak verwachtingen bespreekbaar.
- Biedt voldoende tijd waarin de gezinnen elkaar kunnen leren kennen.
- Brainstorm met de gezinnen over hun doelen.
- Biedt handvatten om met elkaar aan de doelen te werken.
- Geef de gezinnen ruimte om samen met de methode te werken.
- Maak het thema balans/onbalans bespreekbaar in begeleidingsgesprekken.

Het is van belang om in deze methodiekomschrijving ook richtlijnen en aandachtspunten voor professionals op te nemen. De volgende punten dienen hierin naar voren te komen:

- Reik handvatten aan in het werken met gezin als systeem. Juist omdat is gebleken dat vooral moeders deelnamen en individuele gezinsleden afhaakten, hebben professionals hierin kennis en vaardigheden nodig.
- Het estafettegezin kan terugvallen in haar problematiek. Hoe kan een professional dit op tijd signaleren en hierin interveniëren? Biedt hierin handreikingen aan.

Biedt een werkvorm aan waarin professionals dilemma's, bijvoorbeeld rondom privacy, met elkaar kunnen bespreken. Te denken valt aan intervisie.

Het werkboek dient beschikbaar te zijn voor alle meewerkende organisaties. Agathos en CvSv kunnen in hun rol van methodiekontwikkelaar de materialen aanleveren en methodiektrainingen geven.

5.2.4 Samenhang met individuele traject

Gezinnen gaven aan dat contact met een ander gezin in Estafettegezin een effectieve aanvulling was op hun individuele hulpverleningstraject. Qua intensiteit gaf deze combinatie echter te veel belasting. De methode zou daarom meer verweven moeten worden met het persoonlijke hulpverleningstraject. Dit moet de intensiviteit verlagen en het leerproces vergroten. Op de volgende manieren kan dit gerealiseerd worden:

- Doelen opstellen waar zowel in het individuele traject als in het estafette traject aan gewerkt kan worden.
- Biedt in de individuele begeleidingsgesprekken ruimte om onderwerpen te bespreken die relevant zijn voor het werken met de methode Estafettegezin.
- Maak ruimte om de combinatie van het individuele hulpverleningstraject en het estafettetraject bespreekbaar te maken. Indien nodig kan één van de twee trajecten tijdelijk op een lager pitje worden gezet. Maatwerk is hierin mogelijk en noodzakelijk.

5.3 Vervolgtraject

In dit rapport is de methodiekontwikkeling van de methode Estafettegezin beschreven. Tevens is er beschreven hoe deze methode in een pilot in de praktijk is gebracht. In het studentenonderzoek is met name onderzocht welke elementen in de methode werkbaar zijn en welke risico's er zijn. Er is nog weinig aandacht besteedt aan de effecten van de methodiek op het leerproces van de gezinnen en in hoeverre doelen mogelijk sneller behaald worden wanneer er wordt (samen)gewerkt met een ervaringsdeskundige. Het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken en Agathos hebben de intentie om dit in een vervolgtraject nader te onderzoeken.

In het najaar van 2014 is de methodiek Estafettegezin genomineerd voor de Nationale Zorgvernieuwingsprijs. Een kans voor Agathos om in contact te komen met gemeenten, zorginstellingen en derden. De eerste afspraken met een gemeente zijn gemaakt. Het oordeel van de jury van de Nationale Zorgvernieuwingsprijs luidde:

De jury gelooft in dit idee omdat het voorwaarden schept waaronder gezinnen elkaar kunnen helpen. Juist omdat de vrijwillige steun aan elkaar 'geformaliseerd' is en een naam heeft, kan die vrijwillige inzet werken. De gezinnen weten dat ze bij elkaar terecht kunnen. Het doorbreekt de handelingsverlegenheid om elkaar te helpen en aan te spreken. Sterk aan het idee is ook dat in het initiatief twee gezinnen tegelijkertijd geholpen worden. De aanpak is methodisch en gestructureerd. En daarom ook goed te verspreiden op andere plekken in het land.

Bibliografie

- Agathos. (2013, december 9). *Agathos*. Opgehaald van <http://www.agathos-thuiszorg.nl/>: http://www.agathos-thuiszorg.nl/missie_en_visie.html
- Agathos, A. h. (2013, December). Estafettegezin. *Estafettegezin*. Veenendaal: Agathos.
- Akkermans & Partners Support. (2012, 8 mei). Onderzoek naar Zorginkoop bij gemeenten. Naarden.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M. d., Peters, V., et al. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Bassant, J., & Roos, S. d. (2010). *Methoden voor sociaal-pedagogisch hulpverleners*. Bussum: Coutinho.
- Baumfalk, W., & Heijden, E. v. (2013). *De sociaal werker van de toekomst*. Opgeroepen op 26 maart, 2014, van Hogeschool van Amsterdam: <http://www.hva.nl/kenniscentrum-dmr/nieuws/de-sociaal-werker-van-de-toekomst/>
- Becker, L.C. (2005). Reciprocity, justice and disability. *Ethics*, 116, pp. 9-39
- Bochove, M. van, Tonkens, E., & Verplanke, L. (2014). *Kunnen we dat (niet) aan vrijwilligers overlaten?* Den Haag: Platform31.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Utrecht: Boom onderwijs.
- Boevink, W., Plooy, A., & Rooijen, S. v. (2006). *Herstel, Empowerment en Ervaringsdeskundigheid van mensen met psychische aandoeningen*. Amsterdam: SWP.
- Bokseveld, B. (2012, 1 juni). *Hoe staat de WMO er anno 2012 voor? (2)*. Opgeroepen op 25 maart, 2014, van The Daily Social Worker: <http://daily-social-worker.blogspot.nl/2012/06/hoe-staat-de-wmo-er-anno-2012-voor-2.html>
- Bos, D., Wekker, F., & Duyvendak, J. W. (2013). Thuis Best. In T. v. Vraagstukken, *De affectieve burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid* (pp. 133-151). Amsterdam: Uitgeverij van Gennep.
- Bovenkamp, J. v. (2009, 3 juni). *Vrijwilliger - liever niet*. Opgeroepen op 27 mei, 2014, van Reformatorisch Dagblad: http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/vrijwilliger_liever_niet_1_342554
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*, Vol. 1: *Attachment*. London: Hogarth Press.
- Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2000). *How People Learn. Brain, Mind, Experience, and School*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Bredewold, F. (2014). *Lof der oppervlakkigheid*. Amsterdam: Uitgeverij van Gennep.
- Bredewold, F.H., Malda, W. (2014). *Het belang van TijdVoorElkaar*. Utrecht: Movisie.

- Bredewold, F. & Slendebroek-Meints, J. (2013). *Geven en Nemen? Over wederkerigheid en andere patronen van contact tussen burgers met en zonder beperkingen in de samenleving*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.
- Brink, C. (2013). *Zelfregie, eigen kracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. De begrippen ontward. Kennisdossier 5 van het programma Aandacht voor iedereen*. Utrecht: AVI, Aandacht voor iedereen.
- Brisch, K.(1999). *Bindungsstörungen; von der Bindungstheorie zur Therapie*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Buit, G., & Moei, J. d. (2005). *Professionele houding in de hulpverlening*. Soest: Nelissen.
- Bunthof, A., & Visscher, Y. (2005). *Mens en Recht: Basisboek voor Social Work*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Cahn, E.S. (2000). *No more throw away people. The Co-production imperative*. Washington D.C.: Essential Books.
- Cassidy, J. & Shaver, Ph. (1999). *The handbook of attachment: theory, research and clinical applications*. London: Guilford Press.
- Cloin, C. (2013). Een generalist of... een specialist? *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* , 26-27.
- Commissie Arbeidsparticipatie. (2008). *Naar een toekomst die werkt*. Opgehaald van: http://www.flexnieuws.nl/wp-content/uploads/Advies_Commissie_Bakker_Arbeidsparticipatie.pdf
- Ebbers, R., & Deddens, A. (2012, oktober). Loslaten zonder de meest kwetsbaren te laten vallen . *Sophie* , pp. 14-18.
- Erp, N. v., Hendriksen-Favier, A., Hoeve, M., & Boer, M. (2008). *Werken met Begeleiders in de GGZ met Ervaringsdeskundigheid. Een onderzoek naar voordelen, valkuilen en belangrijke condities voor de inzet en scholing van BGE-ers*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Evers, J. (2007). *Kwalitatief interviewen: kunst en kunde*. Den Haag: Lemma.
- Ewijk, H. v., Spierings, F., & Wijnen-Sponselee, R. (2007). *Basisboek social work. Mensen en meedoen*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Flap, H.D. (1999). Buurt of gemeenschap: 'meeting' of 'mating'. In: Volker, B. en Verhoeff, R. *Buren en buurten*. Amsterdam: SISWO.
- Game, B., Diessen, J. v., Hoeymans, N., Loo, E. v., Mollen, H., Segers, V., et al. (2012). *Ervaringsdeskundigheid binnen de GGz. Weerstand versus meerwaarde*. Eindhoven: Fontys Hogeschool.
- Gemeente Houten. (2013, oktober). *Factsheet AWBZ Wmo oktober 2013*. Opgeroepen op 18 november, 2013, van Van AWBZ naar Wmo: http://www.houten.nl/fileadmin/user_upload/Over_gemeente_Houten/Actueel/Transities/Factsheet_AWBZ-Wmo_oktober_2013.pdf

- Gotink, E. (2012). *Samenwerkend organiseren: wens of werkelijkheid? Kwalitatief onderzoek naar de manier waarop de samenwerking tussen professionals en vrijwilligers in de uitvoering van welzijnswerk wordt vormgegeven*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Haasken, R., Hierden, E. v., & Kievitsbosch, R. (1996). *Methodiek integrale hulpverlening: Ambulante hulpverlening in de praktijk*. Utrecht: SWP.
- Hoof, v. J., & Ruysseveldt, V. J. (2004). *Sociologie en de moderne samenleving*. Amsterdam: Boom.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2012, december). Nederland participatieland? *Maatwerk*, 2-5.
- Janssen, J. H. (2007). *De nieuwe code gedecodeerd*. Baarn: HBuitgevers.
- Jonge, E. d. (2013). Spanningsveld is inspiratiebron. *Maatwerk* (2), 16-18.
- Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (2013). *De affectieve burger. Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*. Opgeroepen op maart 10, 2014, van Van Gennep: www.vangennep-boeken.nl/boek_detail.php?id=359
- Karboeniaris, S., & Brettschneider, E. (2008). *Inzet en waarde van ervaringsdeskundigheid in de GGZ*. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie – Hogeschool Utrecht
- Kleinlugtenbelt, D. (2005). *Mensbeelden en levenskunst*. DAMON.
- Kwekkeboom, R., & Wijnen-Sponselee, R. (2007). Meedoen in een participatiemaatschappij. In H. v. Ewijk, F. Spierings, & R. Wijnen-Sponselee (Red.), *Basisboek social work: Mensen en meedoen* (pp. 141-158). Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Laan, A., & Schutte, S. (2011). *Begrippenboek Begeleiding in de AWBZ*.
- Lelie zorggroep. (z.d.). *Agathos*. Opgeroepen op 28 november, 2013, van Lelie zorggroep: <http://www.leliezorggroep.nl/onze-merken/agathos>
- Lin, N., Woelfel, M.W. & Light, S.C. (1985). The buffering effect of Social Support Subsequent to an important life event. *Journal of Health and Social Behavior*, 26, pp. 247-263
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: Sdu uitgevers.
- Lub, V., Sprinkhuizen, A., & Alblas, M. (2008). *Tendrapport Wmo. De uitvoering van de Wmo in beeld*. Utrecht: MOVISIE.
- Lucassen, A., Verschelling, M., & Royers, T. (2012). Aandacht voor iedereen, kennisdossier 1. *De rol van ervaringsdeskundigen in cliëntondersteuning*. Opgeroepen op 24 maart, 2014, van www.movisie.nl: [http://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Kennisdossier%20De%20rol%20van%20ervaringsdeskundigen%20in%20cliëntondersteuning%20\[MOV-1421883-0.1\].pdf](http://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Kennisdossier%20De%20rol%20van%20ervaringsdeskundigen%20in%20cliëntondersteuning%20[MOV-1421883-0.1].pdf)
- Male, J. v. (2011). Methoden en technieken in kwalitatief onderzoek. *KWALON*, 16 (2), 6-13.

- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. In: *Annual Review of Sociology*, 27, pp. 415-444.
- Migchelbrink, F. (2000). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Utrecht: SWP.
- Movisie. (2013, 12 april). *Wederkerigheid*. Opgeroepen op 7 januari, 2014, van Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken: <http://www.movisie.nl/begrippenlijst/wederkerigheid>
- Movisie. (2013). *Werkzame elementen bij... ondersteunen van zelfregie*. Opgehaald van: [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Leaflet_werkzame_elementen_zelfregie%20\[MOV-1716612-0.1\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Leaflet_werkzame_elementen_zelfregie%20[MOV-1716612-0.1].pdf)
- NCRV. (2013, 16 December). *NCRV*. Opgeroepen op December 20, 2013, van Altijd wat : <http://www.altijdwat.ncrv.nl/>
- Nelson, G., Hall, G.B., Squire, D. & Walsh-Bowers, R.T. (1992). Social network transactions of psychiatric patients. *Social Science and Medicine*, 34, pp. 291-317.
- Oude, T. d., Oosterum, L. v., & Leeuw, R. d. (2011). *Inzet ervaringsdeskundigheid in de GGZ: 'van stigma naar succes'*. Utrecht: Altrecht.
- Panteia. (2013, oktober). Arbeidsmarkteffecten maatregelen AWBZ en Wmo en stelselwijziging JZ. Zoetermeer. Opgeroepen op 11 maart, 2014, van www.rijksoverheid.nl: <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/25/arbeidsmarkteffecten-maatregelen-awbz-en-wmo-en-stelselwi-jziging-jz/arbeidsmarkteffecten-maatregelen-awbz-en-wmo-en-stelselwi-jziging-jz.pdf>
- Peters, A., & Maat, J.-W. v. (2012). Formeel/informeel. Zet buurthulp de beroepskracht buitenspel? *Maatwerk. Vakblad voor maatschappelijk werk* , 15-17.
- Plooy, A. (2007, 22 mei). Stigma en stigmabestrijding. *Kwartiermakerscongres* . Den Haag.
- Pruisscher, L., Kloppenburg, M., Mol, C., Dijk, H., & Meints, L. (2011, 8 april). *Sociaal Onderzoek: Gezinnen:Present!* Zwolle.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raad voor het Jeugdbeleid. (1996). *Van verdrag tot gedrag: rechten van kinderen getoetst in onderwijs en in jeugdhulpverlening & jeugdbescherming*. Utrecht: SWP.
- Rensen, P., & Bool, M. (2014, 17 maart). *Werkt de participatiesamenleving? Zoek het uit!* Opgeroepen op 28 maart, 2014, van Movisie: www.movisie.nl/artikel/werkt-participatiesamenleving-zoek-uit
- Rigter, J. (2005). *Het palet van de psychologie. Stromingen en hun toepassingen in hulpverlening en opvoeding*. Bussum: Coutinho.
- Rijksoverheid. (2013). *Veranderingen in de AWBZ*. Opgehaald van [Rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl): <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/algemene-wet-bijzondere-ziektekosten-awbz/veranderingen-in-de-awbz>

- Rijksoverheid. (z.d.). *Wmo in het kort*. Opgeroepen op 27 mei, 2014, van Invoering Wmo:
<http://www.invoeringwmo.nl/wmo/wmo-het-kort>
- Rol, S., & Smorenburg, T. (2012, december). De ondersteuner van de ervaringsdeskundige. *Sozio SPH* , 33-36.
- Ruis, J., Polhuis, D., & Hoop, I. d. (2012). Yulius Academie. *Sociale Psychiatrie* , 43-46.
- Ruyter, K. d., & Scholl, N. (2001). *Kwalitatief marktonderzoek*. Utrecht: Lemma BV.
- RVZ. (1997). *De toekomst van de AWBZ*. Zoetermeer: Raad voor de Volksgezondheid en Zorg.
- Schore, A (1994). Affect regulation and the origin of the self: the neurobiology of development. New York: Erlbaum.
- Schuyt, C. (1991). *Op zoek naar het hart van de verzorgingsstaat*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.
- Slooten, D. v. (2009). Ervaringsdeskundigheid in (F)ACT: de winst en de weerstand. In N. Mulder, & H. Kroon, *Bemoeizorg voor patiënten met complexe problemen* (pp. 223-241). Amsterdam: Boom.
- Slot, N.W., & Spanjaard, H.J.M. (2012). *Competentievergroting in de residentiele jeugdzorg*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Spiesschaert, F. (2005). *Ervaringsdeskundige in armoede en uitsluiting*. Leuven: Acco.
- Stichting Present. (z.d.). *Over Present*. Opgeroepen op 03 Januari, 2014, van www.present.nl:
www.stichtingpresent.nl/cm/over_present
- Stolk, v., & Wouters. (1982). *De toekomst van langdurige zorg*. Opgeroepen op maart 24, 2014, van College voor zorgverzekeringen: <https://www.cvz.nl/.../de+toekomst+van+de+langdurige+zorg.pdf>
- Stulp, H. (2011). *Hoofdlijnen van de gehechtheidstheorie*. Opgehaald van: <http://www.viaa.nl/~media/Files/Onderzoek/ZS/Publicaties/Media/ZS%20111221%20Gehechtheidstheorie.ashx>
- Swart, F. (2013). Sociaal Constructivisme aan de basis van ‘Het Nieuwe Leren’. *Vakwerk*. Opgehaald van:
<http://www.beteronderwijsnederland.nl/sites/beteronderwijsnederland.nl/files/Vakwerk%20art%20juli%202013%20internet.pdf>
- The Australian Centre for Social Innovation. (2011). *Family by Family explained for professionals*. Opgehaald van
<http://familybyfamily.org.au/wp-content/uploads/2012/10/SV001-Pages1.pdf>
- TransitieBureau Wmo. (sd). *Invoering Wmo*. Opgeroepen op 28 november, 2013, van Wmo in het kort:
<http://www.invoeringwmo.nl/wmo/wmo-het-kort>
- Van Dale Studiewoordenboek Nederlands. (2006). Utrecht / Antwerpen: Van Dale Lexicografie bv.
- Veen, R. v. (2011). *college voor zorgverzekeringen*. Opgeroepen op December 16, 2013, van
<https://www.cvz.nl/.../de+toekomst+van+de+langdurige+zorg.pdf>
- Velthuis, A. (2006, 29 maart). Meer vraag naar maatjes voor jongeren. *Drachtster Courant* .

- Verdult, R. (2005). *Hechting: Risico of bescherming?* Opgehaald van: <http://www.stroeckenverdult.be/site/upload/docs/HECHTING%20EN%20HECHTINGSSTOORNISSEN.pdf>
- Verhoeven, I., Verplanke, L., & Kampen, T. (2013). Affectief burgerschap in de verzorgingsstaat. Over de nieuwe publieke moraal. In I. Verhoeven, L. Verplanke, & T. Kampen (Red.), *De affectieve burger. Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid* (pp. 11-24). Amsterdam: Van Gennep.
- Verhoeven, N. (2007). *Wat is onderzoek?* Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Verkuil, D. (2009). *De invloed van een authentieke context in gesitueerd leren*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Volker, B., Flap, H. & Lindenberg, S. (2007). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch Neighbourhoods. *European Sociological Review*, 23, pp. 99-114.
- Weerman, A. (2009). Ervaringsdeskundigheid is geen vak. *SoziO*, 24-27.
- Welle, D. v., & Dussen, M. v. (2013, 14 november). Eerste gesprek met Agathos. (H. Dijk, K. Evink, L. v. Horst, & D. Veldkamp, Interviewers)
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Wilrycx, G. (2007). *Clïëntparticipatie en ervaringsdeskundigheid in de geestelijke gezondheidszorg*. Tilburg: Tranzo.

Bijlagen

Bijlage 1 Pilotbeschrijving Estafettegezin

Pilot 'Estafettegezin'

Grondprincipes:

Estafetteloop van procesbegeleider, estafettegezin en startgezin.

Doel 1: Gezinnen leren doelen behalen mbv ander gezin dat ervaringsdeskundig is en een stapje voor is op het gezin dat in begeleiding is.

Doel 2: hulpverleners leren op een andere manier ondersteuning te bieden dmv coachende rol bij het estafettegezin.

Begin met doelen vast stellen. Belangrijk: eigen keuze! Gaat om een deel van het plan, niet de hele hulpverlening. Doelen zijn door startgezin gekozen.

Pilotbeschrijving:

- Clienteninventarisatie per woonplaats
- Stappenplan maken
- Medewerkers informeren
- Gezin dat in aanmerking komt, wordt geïnformeerd over het project middels flyer met inhoudelijke info.
- Op vraag gaan we zoeken naar een passend gezin in ons eigen bestand of afgesloten cliënten. Men zoekt medewerker, anders mail team.
- Benaderen van 2 mogelijke estafettegezinnen dmv de medewerker. Estafetteprofiel, waarbij punten vast zijn en invullen verschillende ervaringen en problematiek.
- Keuze voorleggen aan het startgezin. Keuze op papier.
- Klikgesprek tussen beide gezinnen,(los van de procesbegeleider).
- Bij akkoord gaan de procesbegeleider en het startgezin doelen opstellen.
- Profiel procesbegeleider

- Introductiebijeenkomst met het estafettegezin mbt verwachtingen: methodiek wordt uitgelegd, incl doelen. Gezin kijkt naar zichzelf: waar komen ze vandaan, waar gaan ze naar toe, oplossingsgericht... 1 dagdeel: krijgt gezin vergoeding? Vormgeving moet ontwikkeld worden (FF werkvorm vragen?)
- Hoe krijgen de onderlinge contacten vorm? Keuze zelf, maar wel voorwaarde aantal keren iets met de gezinnen samen te doen ivm voorbeeldfunctie. Hoeft niet altijd. Ideeën activiteiten aandragen. Groepsspelen of andere MAM middelen....
- Termijn afspreken voor de koppelingen (10 weken-3 maanden?)
- Estafettegezin krijgt wekelijks gesprekken met de procesbegeleider en evaluatiemomenten met 3 partijen x? 1,5 uur voor periode van 10 weken.
- Bij evaluatie kunnen doelen bijgesteld worden op initiatief van het startgezin.
- Hoe urenverantwoording?
- Meetinstrument ontwikkelen voor de evaluaties bijv. 5 schaleninstrument.(hele gezin) Cijfer geven aan huidige bevindingen tov start.
- Evaluatie bevindingen procesbegeleider.
- Bij afsluiting afgesproken termijn besluiten of er een verlenging komt en voor hoe lang.

Wat wordt er van de procesbegeleider verwacht?

- Enthousiasme nieuwe manier van werken
- Ervaring met gezinsbegeleiding/coaching
- Meedenken met cliënt om mee te doen aan de pilot. Er komt een flyer.
- Meedenken in werven van estafettegezinnen
- Bijwonen van introductiebijeenkomst met estafettegezin. Er komt een opzet voor de bijeenkomst.
- Het coachen van het estafettegezin, 1,5 uur per week.
- Evaluatiemomenten tussen estafettegezin, startgezin ong. 1x per 3 weken. Meetinstrument volgt.
- Bereidheid mee te werken aan het onderzoek door studenten, bijv. interview over de rolverandering van jouzelf.
- Uren kunnen gedeclareerd worden.

Bijlage 2 Diepte-interviewschema volwassenen

Topic	Bijbehorende elementen	Richtvragen
Factoren tussen de gezinnen: - Motivatie - Herkenbaarheid problematiek - Gelijkwaardigheid	1. Herkenbaarheid 2. Gelijkwaardigheid 3. Wederkerigheid 4. Vraagverlegenheid 5. Groei eigenwaarde 6. Positie ervaringsdeskundige 7. Geen genetische band, effect op contact en betrokkenheid? 8. Goede match? 9. Ervaringsdeskundigheid	1. Wat is uw motivatie om deel te nemen aan de pilot? 2. Kunt u iets vertellen over de relatie tussen u en het andere gezin? 3. Hoe heeft de herkenbaarheid in hulpvraag een rol gespeeld in het contact?
Effect eigen proces van het gezin: - Manier van leren - Zelfredzaamheid (D) - Eigen ervaring overstijgen (E)	1. Eigen verantwoordelijkheid 2. Zelfredzaamheid 3. Eigen kracht 4. Leren (observatie leren, model leren en gesitueerd leren) (inspireren) 5. Eigen ervaringen overstijgen (terugval) 6. Wederkerigheid	1. In welke mate heeft u kunnen leren van het andere gezin? 2. Welke handvaten hebt u ervaren voor uw eigen hulpvraag? (D-gezin) 3. Wat maakt de problematiek van het startgezin bij u los? (E-gezin)
Rol van de hulpverlener	1. Brugfunctie 2. Tolkfunctie	1. Heeft de methode de relatie met de hulpverlener veranderd ten opzichte van een normaal traject?
Knelpunten Verbeterpunten	1. Verwachting 2. Zelfsturing en regie 3. Focus verplaatsen 4. Projecteren problematiek 5. Te grote belasting in tijd en intensiviteit	1. Kunt u knelpunten van de pilot benoemen waar u tegenaan bent gelopen? 2. Wat vindt u van de balans van de belasting van de pilot en wat het u oplevert? 3. Wat ziet u als verbeterpunten voor deze pilot?

		4. Wat vindt u van uw mogelijkheden om uw eigen traject vorm te geven?
Factoren eigen positie in maatschappij - Mentaliteitsverandering	1. Participeren 2. Aansluiten bij veranderingen van de Wmo 3. Mentaliteitsverandering	1. Zou u (nog eens) een ander willen helpen op soortgelijke wijze?

Bijlage 3 Interviewschema focusgroep

Topics	Bijbehorende elementen	Richtvragen
Motivatie	1. Aansluiting gedachtegoed Wmo 2. Aansluiten bij manieren van leren van cliënten 3. Vraagverlegenheid	<i>Stelling: De methode past binnen het Wmo gedachtegoed, maar niet binnen de hulpverlening.</i> Waarom zou u wel of niet willen werken met de methode?
Verbeterpunten Knelpunten	1. Vinden van een goede match 2. Mentaliteitsverandering	Wat zijn knelpunten en verbeterpunten binnen de methode?
Wat zien professionals als effect op de gezinnen	1. Eigenwaarde gezinnen 2. Brugfunctie 3. Tolkfunctie 4. Gesitueerd leren en observatie-leren	Wat zijn werkzame elementen van de methode?
Merkbare effecten voor professionals	1. Stigma 2. Begeleiding uit handen geven 3. Relatie met ervaringsdeskundige 4. Grens van verantwoordelijkheid (terugval)	Wat is de invloed van de methode 'Estafettegezin' op de relatie tussen de hulpverlener en de gezinnen?
Vanuit het diepte-interview:		
Stellingen: • Waarom zou de methode slagen? • Waarom zou de methode niet slagen?	1. Focus verplaatsen	

De huidige transitie in de zorg is de directe aanleiding geweest voor Agathos (een christelijke thuiszorgorganisatie die onder andere intensieve ambulante hulp biedt aan kinderen, jongeren en volwassenen) en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken om een nieuwe methode te ontwikkelen die aansluit bij het uitgangspunt van de participatiesamenleving. De kern van de veranderingen in de zorg is dat burgers eerst zelf op zoek moeten gaan naar hun eigen krachten en verantwoordelijkheden, alvorens zij in aanmerking komen voor zorg- en/of hulpverlening (Brink, 2013).

Naast deze externe noodzaak tot verandering, merkten medewerkers van Agathos op dat ze gebruik konden maken van ervaringen van cliënten. Vaak zagen zij in gezinnen bepaalde problematiek en situaties terug komen. Juist de gezinnen die uit die problematische situaties waren gekomen, zouden andere gezinnen met hun ervaring kunnen ondersteunen. Dit contact zou naast professionele hulp kunnen bestaan en een meerwaarde hebben, veronderstelde Agathos en het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. Het feit dat gezinnen hetzelfde mee hebben gemaakt maakt dat het contact gelijkwaardig en wederkerig kan zijn. Om een collectieve verantwoordelijkheid te creëren die de overheid van burgers vraagt, is die wederkerigheid een belangrijk principe (Veen, 2011).

De nieuwe methodiek Estafette gezin, waarbij het gezin met ervaring (het estafettegezin) 'het stokje doorgeeft' aan een gezin dat nog aan de start van een hulpverleningsproces staat (het startgezin), is gestoeld op de principes van ervaringsdeskundigheid en wederkerigheid.

In februari 2014 hebben acht gezinnen (vier koppels) in een pilot deelgenomen, waarin voor het eerst met de methodiek Estafettegezin gewerkt werd. De gezinnen zijn aan elkaar gekoppeld op basis van vergelijkbare problematiek en/of vergelijkbare doelen. Zij hadden gedurende een afgesproken termijn tien ontmoetingen met elkaar, waarin zij aan zelf opgestelde doelen konden werken.

Vier Social Work studenten van Hogeschool Viaa hebben onderzoek gedaan naar de bevindingen van de methodiek in de pilot. Zij hebben de deelnemende gezinnen hiervoor geïnterviewd en voor de professionals een focusgroep georganiseerd.

Het onderzoek is met name gericht op werkzame elementen in de methodiek.

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

ISBN 978-90-75545-62-3

9 789075 545623 >